

Η επιρροή των Think Tanks στη Δημόσια Πολιτική:

Η περίπτωση της Βουλγαρίας

Ιωάννης Μιχαλέλης (bso20209)

Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Επιβλέπων: Καθηγητής Κυριάκος Κεντρωτής

Μάιος 2023

Ο συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Περίληψη

Τα Think Tanks έχουν αναδειχθεί ως παράγοντες επιρροής στη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής, τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ο βασικός τους ρόλος είναι αυτός της γέφυρας για τη μεταφορά επιστημονικής γνώσης προς τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Η γνώση είναι απαραίτητη στην εκάστοτε πολιτική εξουσία είτε για την ορθολογική λήψη αποφάσεων είτε για την πολιτική νομιμοποίησή τους. Ως εξωτερικοί δρώντες στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής, τα Think Tanks επιδιώκουν την άσκηση επιρροής. Η επιρροή τους ποικίλει από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι ΗΠΑ στις οποίες και πρωτοεμφανίστηκαν τα Think Tanks προσφέρουν το ευνοϊκότερο περιβάλλον για τη δραστηριοποίησή τους. Στις χώρες της Ευρώπης και ειδικά στα κράτη - μέλη της ΕΕ, ο ρόλος τους είναι πιο υποβαθμισμένος. Στη Βουλγαρία, όπως και στις άλλες πρώην σοσιαλιστικές χώρες, τα Think Tanks είχαν ενεργή συμμετοχή την περίοδο της μετάβασης στη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς. Η επιρροή τους εντοπίζεται κυρίως στη μεταφορά του δυτικού μοντέλου φιλελεύθερης δημοκρατίας μέσω της δικτύωσής τους με οργανισμούς και Think Tanks της Δύσης. Σήμερα, αν και υφίσταται κριτική σχετικά με την ανεξαρτησία τους και η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική φθίνει, τα Think Tanks είναι αναπόσπαστο τμήμα της Κοινωνίας των Πολιτών της Βουλγαρίας.

Λέξεις κλειδιά: Think Tanks (δεξαμενές σκέψης), δημόσια πολιτική, πολιτική επιρροή, μετάβαση, Βουλγαρία

Abstract

Think Tanks have emerged as influential actors in shaping public policy, both globally and nationally. Their main role is being a bridge between scientific knowledge and policy makers. Knowledge is necessary to politicians either for rational decision-making or for political legitimation. As external actors in the context of public policy, Think Tanks seek to exert influence. Their influence varies to each country and depends on many factors. USA where Think Tanks first appeared, offers the most favorable environment for their activity. In Europe and especially in EU member states, their role is more degraded. In Bulgaria, as in other former socialist countries, Think Tanks were actively involved in the transition to democracy and market economy. Their influence is mainly found in the transfer of the Western model of liberal democracy through their networking with Western organizations and Think Tanks. Today, although their independence is criticized and their influence on public policy is waning, Think Tanks are an integral part of Bulgarian Civil Society.

Key words: Think Tanks, public policy, political influence, transition, Bulgaria

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
1. Εισαγωγή.....	6
2. Μέθοδος.....	13
3. Η έννοια του Think Tank.....	15
3.1 Τα Think Tanks στη Δύση.....	19
3.2 Τα Think Tanks στην Ανατολική Ευρώπη.....	26
4. Η περίπτωση της Βουλγαρίας.....	32
4.1 Τα Think Tanks στη Βουλγαρία.....	37
4.2 Η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική.....	49
5. Συζήτηση (Discussion).....	56
6. Συμπεράσματα.....	60
Βιβλιογραφία.....	62

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί το επιστέγασμα των σπουδών μου στο τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Το θέμα της περιλαμβάνει αντικείμενα από τα περισσότερα μαθήματα που διδάχθηκα κατά τη φοίτησή μου, όπως η Πολιτική Επιστήμη, η Συγκριτική Πολιτική, οι Διεθνείς Σχέσεις και φυσικά τα αντικείμενα που αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον μετασοσιαλιστικό χώρο των Βαλκανίων. Η επιλογή της ειδίκευσης των Πολιτικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Επιστημών και η κατεύθυνση στις Βαλκανικές Σπουδές, προβάλλεται στην παρούσα εργασία με τη μελέτη της όποιας επιρροής των Think Tanks σε μία πρώην σοσιαλιστική, βαλκανική χώρα, τη Βουλγαρία η οποία είναι πλέον μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO.

Θέλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους καθηγητές μου, και ειδικά στον Καθηγητή κ. Κυριάκο Κεντρωτή ως επιβλέποντα, ο οποίος με στήριξε με τις καίριες συμβουλές και τις υποδείξεις του σε όλες τις φάσεις της εργασίας, καθώς και στον Καθηγητή κ. Γεώργιο Χρηστίδη ως συνεπιβλέποντα για τη βοήθειά του. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Στέλλα, χωρίς τη στήριξη της οποίας δεν θα τα κατάφερα.

Η επιρροή των Think Tanks στη Δημόσια Πολιτική:

Η περίπτωση της Βουλγαρίας

1. Εισαγωγή

Για τη διακυβέρνηση ενός κράτους απαιτείται η εκδήλωση ενεργειών από την εκάστοτε κυβέρνηση με τη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικής για ζητήματα σε όλο το εύρος της πολιτικής ζωής και της καθημερινότητας. Η παραπάνω διαδικασία χαρακτηρίζεται ως δημόσια πολιτική (public policy) και είναι διαφορετική από την έννοια της πολιτικής (politics).

Οι δύο έννοιες λειτουργούν συμπληρωματικά η μία προς την άλλη (Dror, 2006, σ. 82) καθώς πολιτική είναι το προϊόν που παράγουν τα κόμματα διεκδικώντας την εξουσία, ενώ η δημόσια πολιτική είναι το προϊόν της συνεργασίας μεταξύ των κομμάτων που έχουν αναλάβει την κυβερνητική εξουσία σε συνεργασία με την κρατική γραφειοκρατία ώστε να αντιμετωπιστούν τα δημόσια ζητήματα (Μακρυδημήτρης, 1999, σ.440). Αν και τα Think Tanks¹ όπως θα δούμε στη συνέχεια συμβάλλουν στη διαμόρφωση και των δύο, στην παρούσα εργασία θα εστιάσουμε μόνο στο ρόλο τους στη δημόσια πολιτική.

Σύμφωνα με τον Andrew Heywood (2006, σ.560), η διαδικασία της δημόσιας πολιτικής περιλαμβάνει τέσσερα στάδια: την πρωτοβουλία, τη διατύπωση, την εφαρμογή και την αξιολόγηση². Σε κάθε ένα από τα παραπάνω στάδια της δημόσιας πολιτικής

¹ Στα ελληνικά αποδίδονται ως Δεξαμενές Σκέψης αλλά στην πράξη χρησιμοποιείται ο αγγλικός όρος Think Tanks. Επιπλέον, στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιήσουμε τον παραπάνω όρο καθώς αυτός έχει υιοθετηθεί από τους ερευνητές για να αναφερθούν στις Δεξαμενές Σκέψης στη Βουλγαρία, η οποία και αποτελεί την περίπτωση μελέτης (Krastev, 2000, σ.147).

² Άλλοι πολιτικοί επιστήμονες θεωρούν ότι ο κύκλος της δημόσιας πολιτικής έχει πέντε στάδια, θεωρώντας είτε τη λήψη απόφασης ως ξεχωριστό στάδιο (Λαδής & Νταλάκου, 2016, σ. 23-24) είτε ότι η αξιολόγηση είναι διάφορη του απολογισμού (Hague, Harrop, McCormick, 2020, σ.558). Στην παρούσα εργασία θα ακολουθήσουμε το παράδειγμα του Heywood (2006) με τα τέσσερα στάδια και όπου είναι απαραίτητο θα γίνονται διευκρινήσεις.

εμπλέκονται διάφοροι δρώντες. Για την παρούσα εργασία, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα δύο πρώτα στάδια στα οποία έχουν ενεργό ρόλο τα Think Tanks.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε εκτενώς στα χαρακτηριστικά, το ρόλο και τελικά στο τι είναι τελικά τα Think Tanks. Ο ορισμός τους ωστόσο, είναι μία πρόκληση για όλους τους ερευνητές, όπως παραδέχεται ο James McGann προσπαθώντας να περιγράψει τα χαρακτηριστικά και να ορίσει την έννοια του Think Tank: *“I know one when I see one”* (McGann, 1995, όπως αναφέρεται στο Abelson, 2002, σ.8). Η δυσκολία στο να οριστεί ένα Think Tank οφείλεται σε έναν συνδυασμό παραγόντων. Αρχικά, τα όρια της δραστηριότητάς τους είναι ασαφή και τις περισσότερες φορές υπερκαλύπτουν δραστηριότητες άλλων οργανισμών (Stone, 2004, σ.3), ενώ τις τελευταίες δεκαετίες ο καταμερισμός του έργου τους προκαλεί έλλειψη συναίνεσης στους ερευνητές στο να υιοθετηθεί ένας καθολικός ορισμός (McGann & Johnson, 2005, σ.11). Ταυτόχρονα, όπως θα αναφέρουμε στις επόμενες ενότητες, σημαντικός παράγοντας για τον ορισμό τους είναι το πλαίσιο λειτουργίας, ο βαθμός αυτονομίας αλλά και ο τοπικός ή ο υπερεθνικός χαρακτήρας τους.

Πριν την παρουσίαση της συμμετοχής των Think Tanks στη χάραξη της δημόσιας πολιτικής, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στην έννοια της δημόσιας πολιτικής. Στη σύγχρονη βιβλιογραφία μπορεί κανείς να εντοπίσει διάφορους ορισμούς της δημόσιας πολιτικής. Παρ' όλα αυτά, ο ορισμός του Harold Lasswell το 1950 συνεχίζει μέχρι σήμερα να συνοψίζει την ουσία της έννοιας: *“who gets what, when, how?”* (Goodin, Morin & Rein, 2006, σ. 23). Οι κοινωνικές, οι οικονομικές και πολιτικές αλλαγές από τη δεκαετία του 1950 με την ταυτόχρονη ανάπτυξη της Πολιτικής Επιστήμης και την εμπλοκή ολοένα και περισσότερων δρώντων στη δημόσια πολιτική προκαλούν όμως την ανάγκη ενός πιο σύνθετου ορισμού της. Ο James Anderson (2006, όπως αναφέρεται στο Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ. 18), ορίζει τη δημόσια πολιτική ως *«...μια σειρά σκόπιμων και σχετικά σταθερών*

ενεργειών, που αναπτύσσονται από κυβερνητικά σώματα και γενικότερα επίσημους φορείς εξουσίας, για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος ή ενός ζητήματος που προκαλεί το ενδιαφέρον». Αν επιχειρήσουμε να συγκεκριμενοποιήσουμε τον παραπάνω ορισμό θα αναφέρουμε τρεις επιμέρους κατηγορίες δημόσιας πολιτικής: Τις διανεμητικές, οι οποίες αφορούν την παροχή υπηρεσιών ή ωφελειών σε τμήματα του πληθυσμού, όπως για παράδειγμα οι φοροαπαλλαγές ή η δωρεάν εκπαίδευση. Τις αναδιανεμητικές, οι οποίες αφορούν σε σκόπιμες ενέργειες των κυβερνήσεων για αναδιανομή του πλούτου, όπως για παράδειγμα η φορολογία με προοδευτικές κλίμακες. Τέλος, η τρίτη κατηγορία αφορά τις ρυθμιστικές πολιτικές, οι οποίες έχουν ως σκοπό τον περιορισμό της δράσης ατόμων και ομάδων, όπως για παράδειγμα οι περιβαλλοντικοί νόμοι ή η ποινική πρόληψη (Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ. 21).

Επιμέρους κατηγοριοποίηση της δημόσιας πολιτικής μπορεί να αφορά το επίπεδο συμμετοχής, όπου και διακρίνουμε τρεις κατηγορίες: Τη μακροπολιτική, η οποία αφορά ένα ευρύ σύνολο κοινότητας, όπως ο προϋπολογισμός. Τη μικροπολιτική, η οποία αφορά την προσπάθεια ιδιωτών ή περιορισμένων ομάδων να επηρεάσουν την κυβερνητική πολιτική υπέρ τους και τέλος την πολιτική των υποσυστημάτων, η οποία εστιάζει σε λειτουργικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα η ατμοσφαιρική ρύπανση (Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ. 23). Όπως θα δούμε στη συνέχεια, τα Think Tanks επιχειρούν να επηρεάσουν τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων σε όλο το φάσμα της δημόσιας πολιτικής. Από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας όμως γίνεται σαφές ότι τα σημαντικότερα στάδια του κύκλου της δημόσιας πολιτικής για τα Think Tanks είναι η πρωτοβουλία και η διατύπωση.

Η πρωτοβουλία για την ανάδειξη ενός ζητήματος μπορεί να προέλθει από πολλές πηγές είτε «από τα πάνω» ως κυβερνητική πρωτοβουλία, είτε «από τα κάτω» μέσα από

ζυμώσεις στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Πολιτών³. Πολιτικά κόμματα, ομάδες συμφερόντων⁴, Think Tanks και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) είναι δυνατόν να αναδείξουν ζητήματα και τη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας για τα οποία απαιτούνται ενέργειες από τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων (Heywood, 2006, σ.561· Hague, Harrop κ.α., 2020, σ.526). Όταν η πρωτοβουλία για την ανάδειξη ενός ζητήματος αφορά και προέρχεται από συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων με πρόσβαση στην πολιτική ελίτ, αναφέρεται ως «εσωτερική προώθηση». Όταν ζήτημα για το οποίο απαιτείται πολιτική δράση αφορά μεγάλο μέρος της κοινωνίας και υπάρχει δημόσια συζήτηση για αυτό, αναφέρεται ως «εξωτερική προώθηση» (Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ.131-132).

Σημαντικότερη από την πρωτοβουλία για την ανάδειξη ενός ζητήματος για τη χάραξη της πολιτικής θεωρείται η διατύπωσή του και οι φορείς οι οποίοι θα κληθούν να εμπλακούν στην ανάλυσή του, στη στοχοθεσία, στη σύνταξη του προσχεδίου και πιθανόν στη συνολική επανεξέταση ή αναδιατύπωσή του (Heywood, 2006, σ.563). Το θεωρητικό πλαίσιο για τη διατύπωση και τη λήψη ή τη μη λήψη απόφασης από τους υπεύθυνους, ξεπερνά τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Θα αναφερθούμε ωστόσο στη σχέση της γνώσης με τη χάραξη της πολιτικής καθώς αποτελεί βασική λειτουργία των Think Tanks στις διαδικασίες της δημόσιας πολιτικής (Wilson, 2006, σ. 165).

Αν ανατρέξει κανείς στη σχετική βιβλιογραφία θα διαπιστώσει ότι η σχέση εξουσίας και γνώσης εντοπίζεται σε τέσσερις βασικές περιπτώσεις. Αρχικά, στο ορθολογικό παράδειγμα. Ο Max Weber (1978, σ. 977, 993-995, 1002) αναφέρει την ολοένα και αυξανόμενη ανάγκη της εκάστοτε εξουσίας για εξειδικευμένη γνώση με σκοπό την ορθή λήψη αποφάσεων. Φέρνοντας ως παράδειγμα τα πολιτικά κόμματα της Γερμανίας,

³ Ως Κοινωνία των Πολιτών θεωρείται «Το πεδίο ανάμεσα στο κράτος και το άτομο, εντός του οποίου οι ομάδες αναλαμβάνουν συλλογή δράση για την επίτευξη κοινών σκοπών» (Hague, Harrop κ.α., 2020, σ.521).

⁴ Ως Ομάδα συμφερόντων ή Ομάδα πίεσης θεωρείται η «Οργανωμένη ένωση που αποσκοπεί στον επηρεασμό των πολιτικών ή των πράξεων της κυβέρνησης· οι ομάδες συμφερόντων δύναται να έχουν συντεχνιακό ή προωθητικό χαρακτήρα» (Heywood, 2006, σ.597)

εξηγεί πως διαθέτουν ειδικούς για κάθε θέμα οι οποίοι εργάζονται κυρίως παρασκηνακά στα βουλευτικά γραφεία και στις επιτροπές (Weber, 1978, σ. 1412), κάτι που παραπέμπει στα σύγχρονα ινστιτούτα πολιτικής των γερμανικών πολιτικών κομμάτων. Η ορθολογική επιλογή του Weber ενέχει και μία νομιμοποιητική διάσταση της εξουσίας, βάσει ενός ορθολογικού καταμερισμού της εργασίας (Heywood, 2006, σ. 301). Υπάρχει ωστόσο και ένα δεύτερο πλαίσιο νομιμοποίησης που αναζητούν οι πολιτικοί ώστε να εξηγήσουν ή να δικαιολογήσουν τις αποφάσεις τους και κατά συνέπεια στρέφονται στους ειδικούς της γνώσης. Αυτό συμβαίνει σύμφωνα με την Christina Boswell (2009, σ. 92) σε τρεις βασικές περιπτώσεις: Σε ζητήματα που αφορούν την κοινωνική και την οικονομική πολιτική, ζητήματα που ενέχουν ρίσκο και κινδύνους και τέλος για την επιβεβαίωση (ή την επαλήθευση) των κυβερνητικών αποφάσεων (Boswell, 2009, σ. 93-99).

Η τρίτη περίπτωση στην οποία η εξουσία επηρεάζεται από τη γνώση αφορά τη διάχυση γνώσης. Όπως θα αναφέρουμε και στη συνέχεια, πολλές από τις πολιτικές των κυβερνήσεων πριν τη εφαρμογή τους στη δημόσια πολιτική υπήρξαν θεωρητικές μελέτες ακαδημαϊκών οι οποίες πέρασαν στην κυβερνητική ατζέντα, όπως για παράδειγμα η οικονομική θεωρία του John Keynes (Heywood, 2006, σ. 561).

Πέραν των αναφερθεισών διαπιστώσεων, ο Michel Foucault αναδεικνύει την οργανική σύνδεση της εξουσίας με τη γνώση. Η γνώση, ως το σύνολο των αποκτηθεισών εμπειριών και πληροφοριών, μεταδίδεται κάθε φορά με τη χρήση του Λόγου (discourse) από θεσμούς που ελέγχονται από την εξουσία και άρα ελέγχουν τόσο την ίδια τη γνώση όσο και την πρόσβαση σε αυτή (Foucault, 1972, σ. 57, 183, 218-219).

Η χάραξη πολιτικής και η λήψη αποφάσεων όμως είναι πολύπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες. Απαιτούν πλήρη γνώση των δεδομένων από το πολιτικό προσωπικό, κατανόηση των ενδεχόμενων αποτελεσμάτων που θα επιφέρουν οι αποφάσεις τους στο εσωτερικό των χωρών τους, αλλά και στο διεθνές περιβάλλον, βραχυπρόθεσμα αλλά και

μακροπρόθεσμα. Επιπρόσθετα, σε όλες τις αναπτυγμένες κοινοβουλευτικές δυτικού τύπου φιλελεύθερες δημοκρατίες, οι πολιτικές αποφάσεις οφείλουν να σέβονται και να βρίσκονται εντός του θεσμικού πλαισίου κάθε χώρας αλλά και άλλων οργανισμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, των οποίων αποτελούν μέλη.

Οι πολιτικοί ωστόσο, δεν διαθέτουν ούτε τις απαιτούμενες επιστημονικές γνώσεις για όλα τα ζητήματα για τα οποία καλούνται να λάβουν αποφάσεις, ούτε πολλές φορές τον χρόνο ώστε να αναλύσουν όλα τα δεδομένα. Εκεί έγκειται και ο ουσιαστικός ρόλος των Think Tanks. Η σύνδεση της επιστημονικής γνώσης με την εξουσία και η εφαρμογή της στο πεδίο της πολιτικής από τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων (McGann & Johnson, 2005, σ.12 ·Rich, 2004, σ.34,36). Το φάσμα των δραστηριοτήτων των Think Tanks περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές λειτουργίες οι οποίες εξαρτώνται από πλήθος άλλων αλληλεξαρτώμενων παραγόντων.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των εν λόγω δραστηριοτήτων και των παραγόντων από τους οποίους αυτές εξαρτώνται ώστε να εντοπίσουμε την επιρροή των Think Tanks στην άσκηση της πολιτικής εξετάζοντας τη συγκεκριμένη περίπτωση της Βουλγαρίας. Ο προσανατολισμός θα είναι στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής, στην οικονομία και τις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν μετά τις εκλογές τον Μάρτιο του 1997, όπου τα Think Tanks της χώρας διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο (Kimball, 2002, σ. 263). Θα αναφερθούμε αρχικά σύντομα στην ιστορική διαδρομή των Think Tanks, στα γενικά χαρακτηριστικά και στους πολλαπλούς τους ρόλους. Θα παρουσιάσουμε συνοπτικά το πλαίσιο της λειτουργίας τους σε δύο μεγάλες δυτικές χώρες, τις ΗΠΑ στις οποίες και πρωτοεμφανίστηκαν και τη Γερμανία στην οποία έχουν σημαίνοντα ρόλο, ενώ εξειδικεύοντας ακόμη περισσότερο στο ζητούμενο της εργασίας, θα εστιάσουμε στην περίπτωση της Βουλγαρίας επιχειρώντας να απαντήσουμε στο ερευνητικό ερώτημα:

Πότε εμφανίστηκαν, πόσο και γιατί επηρέασαν τα Think Tanks τη βουλγαρική πολιτική και τη μετάβαση από το σοσιαλιστικό καθεστώς στη χώρα, η οποία είναι πλέον μέλος του NATO (2004) και της ΕΕ (2007) και επιπλέον, ποια είναι η εικόνα των σύγχρονων Think Tank στη Βουλγαρία;

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είναι η κατανόηση του ρόλου και του πλαισίου λειτουργίας των Think Tanks στην άσκηση της πολιτικής, ο βαθμός επιρροής των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής της χώρας από αυτά, σε συνδυασμό με το παρόν και τους μελλοντικούς στόχους των βουλγαρικών Think Tanks στο νέο ευρωπαϊκό πλαίσιο που καλούνται να λειτουργήσουν.

2. Μέθοδος

Η μελέτη των Think Tanks αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα αφενός λόγω της δυσκολίας προσδιορισμού της ίδιας της έννοιας, καθώς δεν υφίσταται ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός από τους επιστήμονες που τα μελετούν (McGann & Johnson, 2005, σ.11), αφετέρου λόγω της έλλειψης ποσοτικών ή άλλων μετρήσιμων χαρακτηριστικών με τα οποία θα μπορούσε να υπολογιστεί η επιρροή τους στη χάραξη της πολιτικής (Abelson, 2002, σ.7).

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας έχει ληφθεί υπόψη σχετική βιβλιογραφία από τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Επίσης, άρθρα επιστημονικών περιοδικών ανακτήθηκαν από τις ιστοσελίδες εκδοτικών οίκων και την πλατφόρμα Google Scholar με τη χρήση του διαδικτύου και τη δυνατότητα πρόσβασης η οποία παρέχεται από τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου. Παράλληλα, μέσω διαδικτύου ανακτήθηκε υλικό (όπως π.χ. ετήσιες εκθέσεις) από τις ιστοσελίδες βουλγαρικών Think Tanks ώστε να προσδιοριστεί το φάσμα των δραστηριοτήτων τους, η στελέχωσή τους και λοιπά στοιχεία με σκοπό την απόκτηση πληρέστερης εικόνας για τη δράση και την επιρροή τους στη βουλγαρική πολιτική. Η παράθεση ονομάτων ή όρων γίνεται είτε στην ελληνική είτε στην αγγλική, ανάλογα με τη γλώσσα που παρατίθενται στις πηγές.

Στο πλαίσιο της μελέτης των βουλγαρικών Think Tanks για την παρούσα εργασία, αντλήθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία από την ιστοσελίδα www.onthinktanks.org⁵ τον Απρίλιο του 2023 με έτη αναφοράς το 2021 και το 2022. Η εν λόγω πλατφόρμα παρουσιάζει τον πληρέστερο κατάλογο Think Tanks (3600 παγκοσμίως) με επαληθευμένα επικαιροποιημένα στοιχεία. Παράλληλα, σημαντικά στοιχεία ανακτήθηκαν από την ετήσια αναφορά (έτους 2021) του προγράμματος *Think Tanks and Civil Societies* του

⁵ Για τη Βουλγαρία: https://onthinktanks.org/open-think-tank-directory/?select-ottd_country%5B0%5D=bulgaria&hidden-s&hidden-current-page=1¤t-page=1

Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνιας (ΗΠΑ)⁶, αναφορικά με τη θέση κατάταξης των βουλγαρικών Think Tanks στην παγκόσμια κατάταξη βάσει της επιρροής τους.

Τέλος, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη σύνταξη της παρούσας εργασίας είναι σύμφωνη με τον οδηγό σύνταξης πτυχιακής εργασίας⁷ του Τμήματος Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ (2020) σύμφωνα με τις προδιαγραφές της έβδομης έκδοσης του εγχειριδίου της Αμερικανικής Ψυχολογικής Εταιρίας (APA, 2019) καθώς και τις οδηγίες του επιβλέποντα Καθηγητή κ. Κυριάκου Κεντρωτή.

⁶ Ανακτήθηκε στις 04 Δεκ 2022 από: https://repository.upenn.edu/think_tanks/

⁷ Ανακτήθηκε στις 31 Αυγ 2022 από: http://users.uoa.gr/~vpavlop/papers/notes/thesis_guide.pdf

3. Η έννοια του Think Tank

Ο όρος Think Tank δεν είναι ο πρώτος που χρησιμοποιείται ως δάνειο στην ορολογία της πολιτικής από τη στρατιωτική. Όροι όπως «καμένη γη», «χαράκωμα» ή «task force» έχουν πλέον μεγαλύτερη σημασία στην πολιτική συζήτηση παρά στην πρωταρχική έννοιά τους. Έτσι, δεν προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι οι κλειστές και προστατευμένες αίθουσες στις οποίες οι στρατηγοί του Β΄ΠΠ σκέφτονταν και σχεδίαζαν τις μελλοντικές τακτικές για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις έδωσαν το όνομά τους στους οργανισμούς ή ινστιτούτα πολιτικής⁸ τα οποία ονομάζουμε σήμερα Think Tanks (Kelstrup, 2016, σ.5 · Λαδής & Νταλάκου, 2016, σ. 71).

Αν και η προέλευση του όρου είναι σχετικά εύκολο να εντοπιστεί, το περιεχόμενο της έννοιας που περιγράφει αποτέλεσε σημείο προβληματισμού για τους μελετητές των Think Tanks (Abelson, 2002, σ.8). Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία που μελετήθηκε για την παρούσα εργασία, ο πιο περιεκτικός ορισμός της έννοιας δίδεται από τον Andrew Rich (2004, σ.11) οποίος ορίζει τα Think Tanks ως *“independent, non-interest-based, non-profit organizations that produce and principally rely on expertise and ideas to obtain support and to influence the policymaking process”*. Η έννοια του όρου εξάγεται ως συμπέρασμα λαμβάνοντας υπόψη τον ρόλο και το φάσμα των δραστηριοτήτων των Think Tanks.

Αναφερθήκαμε ήδη στην εισαγωγή για τον ρόλο τους ως γέφυρα μεταξύ της γνώσης και των υπεύθυνων για τη χάραξη της πολιτικής. Αν και μελετητές του ζητήματος όπως η Diane Stone (2007) επιχειρήσαν να αποδομήσουν τη βασική αυτή λειτουργία, η μεταφορά γνώσης αποτελεί τον πυρήνα των δραστηριοτήτων τους (McGann & Johnson, 2005, σ.12). Η επιστημονική γνώση μεταφέρεται μέσω των Think Tanks στους υπεύθυνους

⁸ Ο Andrew Rich (2004, σ. 42) αναφέρει την RAND, η οποία ξεκίνησε ως μη κερδοσκοπική συμβουλευτική ερευνητική εταιρεία για την USAF κατά τη διάρκεια του πολέμου και μετά τη λήξη του μετατράπηκε σε αυτόνομο Think Tank με χρηματοδότηση από την κυβέρνηση των ΗΠΑ. Είναι ένα από τα μεγαλύτερα Think Tank των ΗΠΑ, ενώ συνάπτει συμβόλαια πολλών εκατομμυρίων με το Υπουργείο Άμυνας και τα Επιτελεία (Abelson, 2002, σ. 38-39).

χάραξης της πολιτικής και τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων και μετατρέπεται σε νομοθεσία και εφαρμοσμένη πολιτική. Ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι αυτό της κενόσκιανης οικονομικής πολιτικής μεταπολεμικά (Rich, 2004, σ. 43) ή της διαμόρφωσης της Νέας Δεξιάς και τον περιορισμό του κράτους, με βάση τα επιστημονικά κείμενα του Friedrich Hayek και του Milton Friedman (Heywood, 2006, σ.561).

Η πολυπλοκότητα των πολιτικο-οικονομικών σχέσεων μεταξύ των διεθνών και εθνικών δρώντων και η διασύνδεση συμφερόντων τους στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον αυξάνει εκτός από το πεδίο δράσης των Think Tanks, τη δυσκολία να προσδιοριστεί επακριβώς ο ρόλος τους και η επιρροή τους. Για παράδειγμα, η Stone (2007, σ.273-274) αναφέρει ότι τα Think Tanks αναδεικνύουν μόνο προβλήματα για τα οποία έχουν έτοιμες τις λύσεις από πριν, χειραγωγώντας έτσι την πολιτική ατζέντα στην προσπάθειά τους να αυξήσουν την επιρροή τους. Πριν όμως αναφερθούμε στην κριτική που ασκείται σε αυτά από τους ερευνητές, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στο ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων τους.

Ο Donald Abelson (2002) αναφέρει τρεις βασικές κατηγορίες Think Tanks⁹ βάσει της κύριας δραστηριότητάς τους στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής. Αρχικά, λειτουργούν με σκοπό την επαύξηση της επιστημονικής γνώσης σε τομείς που απασχολούν τις κοινωνίες, όπως η οικονομία και η πολιτική και χαρακτηρίζονται ως “*Universities without students*” (σ. 18). Οι ερευνητές αυτών των Think Tanks εργάζονται σε βιβλιογραφικές επιστημονικές έρευνες και τα αποτελέσματα των μελετών τους προορίζονται κυρίως για

⁹ Η μελέτη του Abelson (2002) βασίζεται σε προγενέστερη μελέτη του R. Kent Weaver και αναφέρεται στο φάσμα των δραστηριοτήτων των Think Tanks στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Στην ίδια μελέτη αναφέρει ότι ο McGann θεωρεί ότι στις ΗΠΑ υπάρχουν τουλάχιστον επτά κατηγορίες Think Tanks (σ. 18). Αντίστοιχα οι Λαδής & Νταλάκου (2016, σ.71) αναφέρουν τέσσερις κατηγορίες «δεξαμενών σκέψης» ανάλογα με τη δραστηριοποίησή τους στο πλαίσιο της δημόσιας πολιτικής. Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας και λαμβάνοντας υπόψη ότι για τη δημιουργία των Think Tanks στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες -επομένως και στη Βουλγαρία- το υπόδειγμα προήλθε από τις ΗΠΑ (Anguelova - Lavergne, 2007, σ.53) χωρίς όμως να υπάρχουν οι πόροι και το αντίστοιχο επιστημονικό προσωπικό για τον καταμερισμό του έργου σύμφωνα με το παράδειγμά του McGann, θα αναφερθούμε μόνο στις τρεις κατηγορίες του Abelson.

τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, ενώ η χρηματοδότηση του έργου τους προέρχεται από τον ιδιωτικό τομέα. Παρά τη δυναμική τους και τις υψηλής επιστημονικότητας μελέτες που παράγουν τα συγκεκριμένα Think Tanks, υπάρχουν αμιγή πανεπιστημιακά κέντρα ερευνών (π.χ. στο LSE το Center for Economic Performance) τα οποία λειτουργούν ανταγωνιστικά και αναλαμβάνουν έργο όμοιο με αυτά (Stone, 2007, σ.264).

Η δεύτερη κατηγορία αναφέρεται από τον Abelson (2002) ως “*Government Contractors*”. Υπάρχει ταύτιση στις δραστηριότητες με την πρώτη κατηγορία, διαφοροποιείται όμως η πηγή χρηματοδότησής τους, η οποία προέρχεται από τις κυβερνήσεις οι οποίες ζητούν συγκεκριμένο έργο για τομείς που τις αφορούν. Σε αυτή την κατηγορία θα εντάξουμε για την παρούσα εργασία¹⁰ και τις «...ιδεολογικές δεξαμενές...» (Λαδής & Νταλάκου, 2016, σ.71) καθώς είτε δημιουργούνται από τα πολιτικά κόμματα (π.χ. Γερμανία) με σκοπό τη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής, είτε έχουν σαφές ιδεολογικό πρόσημο στις μελέτες τους με σκοπό να χρησιμοποιηθούν για να παράσχουν νομιμοποίηση στις κυβερνήσεις κατά τη χάραξη της δημόσιας πολιτικής (Stone, 2004, σ.14).

Η τρίτη και η πλέον πολυπληθής κατηγορία Think Tanks σε όλες τις χώρες, είναι η τα “*Advocacy Think Tanks*” (Abelson, 2002, σ.20). Παρουσιάστηκαν τη δεκαετία του 1970 και η αύξηση του αριθμού τους ήταν εκθετική. Ποικίλουν ως προς το μέγεθος και την ιδεολογία, ενώ έχουν ως κύριο έργο την παραγωγή συνοπτικών εκθέσεων για πληθώρα θεμάτων η ποιότητα των οποίων επίσης ποικίλει (Stone, 2001, σ.340). Απασχολούν επιστημονικό προσωπικό, πρώην γραφειοκράτες και στρατιωτικούς, οι οποίοι δεν μπορούν να ενταχθούν στο δυναμικό των πανεπιστημίων (Stone, 2007, σ.272). Οι McGann & Johnson (2005, σ.14-17) θεωρούν ότι αποτελούν σημαντικό μέρος της Κοινωνίας των Πολιτών λόγω της ανεξαρτησίας τους και της προώθησης ζητημάτων προς τους

¹⁰ Οι McGann & Weaver (2002, σ. 7) θεωρούν τα κομματικά Think Tanks ως ξεχωριστή κατηγορία (βλ. και στην υποσημείωση 7).

υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων. Προϋπόθεση για αυτό είναι η λειτουργία τους σε ένα περιβάλλον στο οποίο η ανεξαρτησία τους είναι εξασφαλισμένη. Απουσία διαφθοράς, ελευθεροτυπία και ορθά δομημένο κοινοβουλευτικό σύστημα αποτελούν σαφώς προαπαιτούμενα για τη λειτουργία των Think Tanks ως μέρος της Κοινωνίας των Πολιτών και υπέρ αυτής. Η κριτική ωστόσο που ασκείται από άλλους ερευνητές έχει να κάνει τόσο με την ανεξαρτησία τους και κατά πόσο λειτουργούν όντως υπέρ του συνόλου καθώς και με την πρωτοτυπία των ιδεών που παρουσιάζουν.

Ειδικότερα, η Stone (2007) θεωρεί ότι δεν υφίσταται πραγματική ανεξαρτησία στα Think Tanks καθώς αυτά είτε λειτουργούν υπέρ συμφερόντων του ιδιωτικού τομέα, υποσκελίζοντας έτσι το «κοινό καλό», είτε λειτουργούν υπέρ ενός πολιτικού κόμματος, μιας πολιτικής παράταξης ή ενός οργανισμού, όπως για παράδειγμα η Παγκόσμια Τράπεζα, με σκοπό την προώθηση συγκεκριμένης ατζέντας, περιορίζοντας έτσι τη δράση τους για το σύνολο των πολιτών. Συναφώς, θεωρεί ότι δεν παράγουν ουσιαστικά νέες ιδέες για τη δημόσια πολιτική αλλά ανακυκλώνουν τις ίδιες ιδέες τις οποίες επαναφέρουν μέσω μιας διαδικασίας δημιουργίας νέων προβλημάτων. Η αποδόμηση των βασικών λειτουργιών των Think Tanks που επιχείρησε η Stone δεν καταλήγει σε συμπέρασμα το οποίο απορρίπτει οριστικά τον βασικό ρόλο των Think Tanks ως γέφυρα γνώσης μεταξύ γνώσης και δημόσιας πολιτικής, αλλά τονίζει κυρίως την προσπάθεια επαύξησης της επιρροής τους μέσω των περίπλοκων δεσμών ανάμεσα στην κοινωνία και το κράτος (Stone, 2007, σ. 275-276).

Αναφέραμε ήδη την εκθετική αύξηση του αριθμού των Think Tanks μετά το 1970. Η αύξηση αυτή οδήγησε και στον ανταγωνισμό μεταξύ τους με όρους αγοράς, για την αύξηση της επιρροής τους τόσο στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής όσο και στην κοινωνία για μια σειρά ζητήματα που εμφανίζονται στην ημερήσια διάταξη ή που προωθούνται από ιδιωτικά συμφέροντα. Ένας βασικός τρόπος για την αύξηση της

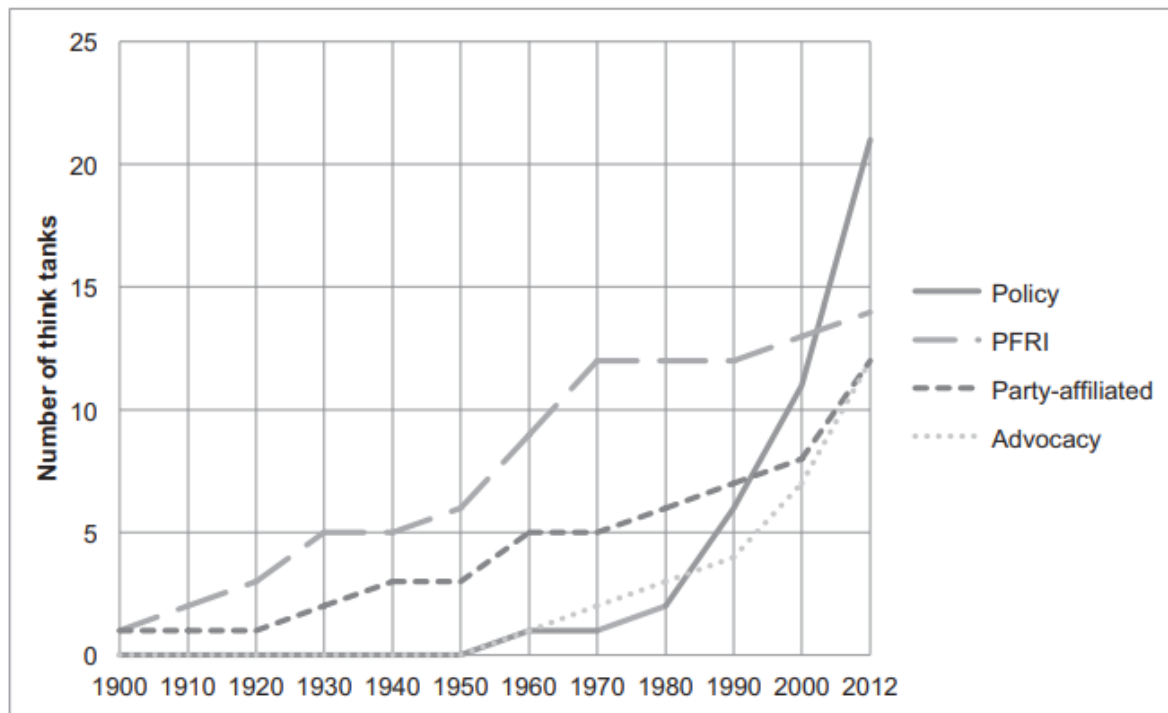
επιρροής των Think Tanks είναι η συχνή παρουσία των στελεχών τους στα ΜΜΕ και η δημοσίευση των συναφών με την επικαιρότητα μελετών τους στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο (Abelson, 2002, σ.82). Στηρίζοντας την παραπάνω άποψη ο Rich (2004, σ.99), αναφέρει τέσσερις πιθανούς τρόπους σύνδεσης των Think Tanks με τα ΜΜΕ. Αρχικά, με τη δημοσίευση άρθρων του προσωπικού τους. Δεύτερον, με τη δημοσίευση μέρους ή αυτούσιων μελετών τους ή και παραπομπή σε αυτές για ζητήματα της επικαιρότητας. Τρίτον, με τον πολιτικό σχολιασμό γεγονότων από το προσωπικό των Think Tanks και τέλος, με τις συχνές τηλεοπτικές εμφανίσεις τους. Ένας δεύτερος σημαντικός παράγοντας για την αύξηση της επιρροής είναι η αξιοπιστία και η αναφορά ή παραπομπή στο έργο τους από το πολιτικό προσωπικό και τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων (Rich, 2004, σ. 103).

Η αξιοπιστία των Think Tanks είναι συνυφασμένη με την αυτονομία τους. Η αντικειμενικότητα και η ανεξαρτησία είναι χαρακτηριστικά εξίσου σημαντικά με την επιστημονική γνώση ώστε να πετύχουν τον πρωταρχικό τους ρόλο ως γέφυρα μεταξύ της Κοινωνίας των Πολιτών και των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων. Ως ένα βαθμό αυτό επιτυγχάνεται στη Βόρεια Αμερική και τη Δυτική Ευρώπη (McGann & Johnson, 2005, σ.17). Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούμε ενδεικτικά για τα Think Tanks σε δύο χώρες από αυτές τις περιφέρειες: Τις ΗΠΑ και τη Γερμανία. Στη χώρα ενδιαφέροντος ωστόσο για την παρούσα εργασία, τη Βουλγαρία, θα δούμε ότι τα εν λόγω χαρακτηριστικά δεν ήταν εύκολο να αποκτηθούν από τα εγχώρια Think Tanks, όπως συνέβη και σε άλλες χώρες κατά τη διαδικασία της μετάβασής της στη δημοκρατία και στην οικονομία της αγοράς.

3.1 Τα Think Tanks στη Δύση

Η εμπλοκή των Think Tanks στη δημόσια πολιτική της Δύσης θεωρείται δεδομένη και ως ένα βαθμό επιθυμητή από τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων. Στην εισαγωγή αναφέραμε

τις τέσσερις περιπτώσεις στις οποίες η εξουσία προστρέχει στη γνώση που παρέχουν τα Think Tanks ώστε να σχεδιάσει ή να νομιμοποιήσει τις πολιτικές της αποφάσεις. Η τακτική αυτή που πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ δεν άργησε να υιοθετηθεί από τις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου από τη δεκαετία του 1970. Αρχικά στο Ηνωμένο Βασίλειο και στον Καναδά (Abelson, 2002) και στη συνέχεια στις χώρες της Ευρώπης, η αύξηση του αριθμού των Think Tanks με δραστηριότητα στο φάσμα της πολιτικής υπήρξε εκθετική (βλ. σχεδιάγραμμα 1).

Σχεδιάγραμμα 1

Development in the number of different types¹¹ of think tanks from the EU-level, Germany, the United Kingdom, and Denmark from 1900 to 2012 (N=59 in 2012). Πηγή: Kelstrup, 2016, σ. 13.

Η εξήγηση της αύξησης του αριθμού των Think Tanks αφορά όλες τις χώρες της Δύσης και μπορεί να δοθεί μέσα από την έννοια της δικτύωσής τους και της μεταφοράς γνώσης, πληροφοριών και τεχνογνωσίας πολύ πιο γρήγορα συγκριτικά με το παρελθόν (Stone, 2004, 5-10). Υπάρχουν ωστόσο, ουσιαστικές επιμέρους διαφορές για τους λόγους

¹¹ Η σύντμηση PFRI προέρχεται από τα αρχικά Publicly Funded Research Institutes (Kelstrup, 2016, σ. 13).

που οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού τους ανάμεσα στις ΗΠΑ και τις λοιπές χώρες της Δύσης. Κάθε χώρα έχει διαφορετικό ιστορικό, οικονομικό, πολιτικό και νομικό πλαίσιο αλλά και κουλτούρα με αποτέλεσμα η ανάπτυξη των Think Tanks και η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική να είναι διαφορετική (Stone, 2007, σ. 261).

Στις ΗΠΑ η ραγδαία αύξηση του αριθμού των συντηρητικών Think Tanks θεωρείται ότι συνέβαλε ουσιαστικά στην αλλαγή του παραδείγματος πολιτικής από τον Πρόεδρο Ronald Reagan¹² (Abelson & Lindquist, 2002, σ. 42· Krastev, 2000, σ.153). Η υιοθέτηση του μονεταρισμού ως μοντέλου οικονομικής πολιτικής αλλά και οι διεθνείς εξελίξεις σε συνδυασμό με τη δομή του πολιτικού συστήματος στις ΗΠΑ αύξησε τη ζήτηση για ειδικούς σε θέματα οικονομίας, διεθνών σχέσεων και δημόσιας πολιτικής. Η διττή μορφή εξουσίας Πρόεδρος - Κογκρέσο/Γερουσία στις ΗΠΑ προσφέρει σύμφωνα με τον Abelson (2002, σ. 60-61), την ευκαιρία σε μεγάλο αριθμό ειδικών να συμμετέχουν μέσω των Think Tanks στη διαμόρφωση πολιτικής. Είτε επηρεάζοντας τα μέλη του Κογκρέσου, είτε ως σύμβουλοι του Προέδρου, τα αμερικανικά Think Tanks έχουν επιτύχει την πρόσβαση και την πολιτική επιρροή τόσο στη νομοθετική όσο και στην εκτελεστική εξουσία. Παράλληλα, θεωρείται σύνηθες οι υποψήφιοι για τις προεδρικές εκλογές στις ΗΠΑ, να δημιουργούν “...*task forces*...” (Abelson, 2002, σ. 61, 125) αποτελούμενες από προσωπικό των Think Tanks ώστε να προετοιμάζουν την πολιτική τους ατζέντα και να ενημερώνονται για τα ζητήματα δημόσιας πολιτικής, οικονομίας και διεθνών σχέσεων. Αντίστοιχα, το προσωπικό των Think Tanks επιδιώκει τη συμμετοχή του σε προεδρικές εκλογές ώστε να αυξήσει το κύρος του και να διεκδικήσει θέση συμβούλου στην επόμενη κυβέρνηση (Abelson, 2002, σ.126).

¹² Ronald Reagan (1911-2004), 40^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ (1981-1989). Ρεπουμπλικάνος, υπήρξε συντηρητικός και πολέμιος του κρατισμού και υπέρμαχος της ισχύος των ΗΠΑ στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων. Πηγή: <https://www.reaganfoundation.org/ronald-reagan/reagans-life-times/>

Το σχετικά αδύναμο κομματικό σύστημα των ΗΠΑ, η ολοένα συρρικνωμένη γραφειοκρατία, η υψηλής ποιότητας μελέτες που παράγουν τα αμερικανικά Think Tanks σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες σχέσεις του πολιτικού προσωπικού με προσωπικότητες των Think Tanks, όπως για παράδειγμα ο Harold Brown και ο Zbigniew Brzezinski, οι οποίοι έχουν χρηματίσει σε θέσεις εξουσίας, προσφέρουν στα αμερικανικά Think Tanks άμεση πρόσβαση στην εξουσία και στη διαμόρφωση της πολιτικής (Abelson, 2002, σ. 70-71). Συναφώς, ο Rich (2004, σ.108) υπογραμμίζει πως οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής στις ΗΠΑ αναζητούν την εμπειρογνομosύνη των ειδικών, όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή, με σκοπό να πείσουν για την ορθότητα των πολιτικών τους ώστε να πετύχουν ευρύτερες πολιτικές συναινέσεις ή να επανεκτιμήσουν τις πιθανές επιπτώσεις από τη λήψη μιας πολιτικής απόφασης.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε τον ουσιαστικό ρόλο των Think Tanks στις διαδικασίες της αμερικανικής δημόσιας πολιτικής. Ο ρόλος αυτός θεωρείται ουσιαστικός και ενισχυμένος για έναν ακόμη λόγο, την ανεξαρτησία τους από τα κέντρα εξουσίας. Αναφέρθηκε ήδη ότι η αξιοπιστία ενός Think Tank είναι συνυφασμένη με την ανεξαρτησία του. Στις ΗΠΑ, λόγω του ιδιαίτερα αυστηρού φορολογικού και θεσμικού πλαισίου (Abelson & Lindquist, 2002, σ. 54 · Rich, 2004, σ.57-61), τα Think Tanks δεν μπορούν να συμμετέχουν σε πολιτικές δραστηριότητες υπέρ των χρηματοδοτών/δωρητών τους εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την ανεξαρτησία τους. Αντίθετα, αυτό το μοντέλο λειτουργίας και κυρίως ανεξαρτησίας δεν θεωρείται από τους μελετητές συνηθισμένο στις υπόλοιπες χώρες (και της Ευρώπης) και δεν υφίσταται ουσιαστική ανεξαρτησία των Think Tanks από τις κυβερνήσεις και τα ιδιωτικά συμφέροντα (Stone & Garnett, 1998, σ.3 όπως αναφέρεται στο McGann & Johnson, 2005, σ.14). Ο Alan Day (2002, σ. 103) υποστηρίζει ότι, παρά την αύξηση του αριθμού των αυτόνομων Think Tanks στην ηπειρωτική Ευρώπη, η διαφοροποίηση σε σχέση με το αμερικανικό παράδειγμα συνεχίζει να υφίσταται λόγω

του πολύ ισχυρού κομματικού κοινοβουλευτικού συστήματος στην πλειονότητα των χωρών. Πριν τη σύγκριση μεταξύ των δύο περιφερειών κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στους λόγους αύξησης του αριθμού των Think Tanks στην Ευρώπη.

Αρχικά, καταλυτική υπήρξε η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) σε συνδυασμό με τον εθνοκεντρικό χαρακτήρα των Think Tanks στα κράτη-μέλη. Η διεύρυνση της ΕΕ και η μεγέθυνση του εύρους των ζητημάτων για τα οποία έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις και να χαραχθούν πολιτικές απαιτούσαν τη γνώση των ειδικών τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και για την εναρμόνιση των κρατών - μελών στα νέα δεδομένα. Παράλληλα, μετά την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ¹³, οι πολιτικές ελίτ και η γραφειοκρατία της ΕΕ διαπίστωσαν την ανάγκη μεγαλύτερης συνοχής και σύγκλισης ανάμεσα στα κράτη - μέλη, αλλά και την ανάγκη περιορισμού του δημοκρατικού ελλείματος στο νέο πολιτικό σύστημα της Ένωσης μέσω της διαφάνειας στους Θεσμούς και της ανοιχτής διαδικασίας στη χάραξη πολιτικής με τη συμμετοχή περισσότερων δρώντων από την Κοινωνία των Πολιτών (Ullrich, 2004, σ. 51-52). Την ίδια περίοδο, η εφαρμογή εργαλείων και πολιτικών από οργανισμούς όπως, η Παγκόσμια Τράπεζα και ο ΟΟΣΑ από τις ευρωπαϊκές χώρες υπήρξε ζωτική για την περαιτέρω ανάπτυξη των Think Tanks στη Δυτική Ευρώπη (Stone, 2004, σ. 6), χωρίς όμως να είναι η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική ίδια σε όλες τις περιπτώσεις εξαιτίας του διαφορετικού πολιτικού, θεσμικού και οικονομικού περιβάλλοντος που ενήργησαν (Kelstrup, 2016, σ.7).

Σύμφωνα με τους McGann & Johnson (2005, σ. 14-17), για την ορθή λειτουργία των Think Tanks είναι προϋπόθεση η ύπαρξη ενός νομικού, οικονομικού και πολιτικού πλαισίου, με ελευθερία του τύπου και απουσία διαφθοράς μέσα στο οποίο μπορούν να

¹³ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Σύμφωνα με την εν λόγω Συνθήκη, η Ένωση θεμελιώνεται επί των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με δύο πρόσθετους τομείς συνεργασίας: την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) και τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις (ΔΕΥ). Πηγή: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>

λειτουργήσουν ανεξάρτητα. Μια τέτοια περίπτωση χώρας είναι και η Γερμανία, στην οποία υπάρχει επιρροή της δημόσιας πολιτικής από τα Think Tanks με διαφορετικό ωστόσο, μοντέλο από αυτό που εφαρμόζεται στη Μ. Βρετανία και τις ΗΠΑ.

Αν και υφίστανται ομοιότητες μεταξύ των δύο περιπτώσεων στο πολιτικο-οικονομικό περιβάλλον (ισχυρή οικονομία, σταθερή ομοσπονδιακή δημοκρατία, ανεπτυγμένο εκπαιδευτικό σύστημα και Κοινωνία των Πολιτών) αλλά και στις σχέσεις των Think Tanks με τα ΜΜΕ (Rich, 2004, σ.99 · Thunert, 2004, σ.83), εν τούτοις υπάρχουν βασικές διαφορές στον τρόπο λειτουργίας και κυρίως επιρροής των Think Tanks στη δημόσια πολιτική και στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων. Ο Day (2002, σ. 117) εντοπίζει τη βασική διαφορά ανάμεσα στα δύο μοντέλα στις πηγές χρηματοδότησης των Think Tanks καθώς, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ στις οποίες η χρηματοδότηση προέρχεται κυρίως από δωρεές, στη Γερμανία ο βασικός χρηματοδότης των ινστιτούτων πολιτικής είναι το κράτος.

Οι διαφορές όμως είναι πιο ουσιαστικές. Σύμφωνα με τον Martin Thunert (2004, σ. 72), στη Γερμανία υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες Think Tanks, προσθέτοντας στις τρεις που έχουμε ήδη αναφέρει (βλ. ενότητα 3, σ.15), τα κομματικά Think Tanks. Οι McGann & Johnson (2005, σ. 84) τονίζουν ότι τα εν λόγω ινστιτούτα ασκούν μεγάλη επιρροή στη δημόσια πολιτική, κυρίως λόγω του πολιτικού συστήματος της Γερμανίας στο οποίο υφίσταται μεγάλος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων¹⁴. Επίσης, υπογραμμίζουν την κουλτούρα των κυβερνητικών συνεργασιών τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον ρόλο των ινστιτούτων πολιτικής (McGann Johnson, 2005, σ.123).

¹⁴ Εννοούνται το SPD (σοσιαλδημοκρατικό) και το CDU (χριστιανοδημοκρατικό), τα οποία είναι τα κόμματα εξουσίας στη Γερμανία. Αυτά τα κόμματα έχουν από νωρίς δημιουργήσει πολιτικά ινστιτούτα [το SPD από το 1925 το Friedrich Ebert Stiftung (FES) και το CDU από το 1964 το Konrad Adenauer Stiftung (KAS)] (Thunert, 2004, σ. 79).

Παρ' όλα αυτά, ο Thunert (2004, σ.85-86) υποστηρίζει πως η επιρροή των κομματικών Think Tanks περιορίζεται κυρίως στα πρώτα στάδια του κύκλου της δημόσιας πολιτικής, στη διαμόρφωση δηλαδή της ατζέντας, κυρίως από ινστιτούτα κομμάτων τα οποία βρίσκονται στην αντιπολίτευση. Αυτό συμβαίνει, αφενός λόγω νομικών περιορισμών που απαγορεύουν την εμπλοκή των Think Tanks στη χάραξη πολιτικής, αφετέρου λόγω της κουλτούρας στη χώρα η οποία προκρίνει την επιστημονικότητά (*“Wissenschaftlichkeit”*), άρα και την επιρροή των Think Tanks με όρους ακαδημαϊκών ιδρυμάτων έναντι των άλλων.

Ενδιαφέρουσα διαφοροποίηση μεταξύ των δύο χωρών αποτελεί και το γεγονός της γεωγραφικής διασποράς των Think Tanks. Παρά την ομοσπονδιακή συγκρότηση των δύο κρατών, στις ΗΠΑ το επίκεντρο της δραστηριότητας των Think Tanks βρίσκεται στην πρωτεύουσα, την Ουάσιγκτον¹⁵. Στη Γερμανία αντίθετα, παραιτείται αποκέντρωση λόγω του σημαντικού ρόλου των ομόσπονδων κρατιδίων στη χρηματοδότηση των Think Tanks, αλλά και τη δικτύωσή τους με τα ακαδημαϊκά ιδρύματα και τα υψηλού κύρους ΜΜΕ [(π.χ. οι εφημερίδες *Süddeutsche Zeitung* (SZ, Μόναχο) και *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ, Φρανκφούρτη)], τα οποία επίσης είναι αποκεντρωμένα (Thunert, 2004, σ. 81).

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η ανάπτυξη των Think Tanks στη Δυτική Ευρώπη αλλά και η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική διαφέρει σημαντικά από το αμερικανικό υπόδειγμα. Το εθνικό πρόσημο και οι ιδιαιτερότητες κάθε χώρας σε συνδυασμό με την ανάγκη σύγκλισης εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου αλλά και τις εξωγενείς προκλήσεις, όπως η μεταναστευτική και η ενεργειακή κρίση, η τρομοκρατία

¹⁵ Για την κατανομή των Think Tanks ανά Πολιτεία στις ΗΠΑ, βλ. McGann J. (2021). *Global Go To Think Tank Index Report 2020*, (pp.48) Think Tanks and Civil Sociates Program, University of Pennsylvania https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks

κ.λπ., δημιουργούν ένα ρευστό περιβάλλον δραστηριοποίησης για τα Think Tanks (McGann & Johnson, 2005, σ. 83).

Παρά τις γενικά ευνοϊκές συνθήκες για τη λειτουργία των Think Tanks στη Δυτική Ευρώπη, η πρόσβαση και η επιρροή τους στους υπευθύνους λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής παραμένει πρακτικά σε χαμηλά επίπεδα και χρησιμοποιεί κυρίως παράθυρα ευκαιρίας ή εκπαίδευσης της κοινής γνώμης (Stone, 2004, σ. 14-15). Θα μπορούσε λοιπόν κανείς να υπολογίσει τη δυσκολία επιρροής στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες αντιμετώπισαν ζητήματα μετάβασης και εκδημοκρατισμού σε συνθήκες πολιτικής διαφθοράς, υποχρηματοδότησης αλλά και περιορισμένης Κοινωνίας των Πολιτών.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις χώρες αυτές όπως φυσικά και στη χώρα μελέτης, τη Βουλγαρία. Εκεί θα δούμε πως στη μεταβατική περίοδο τα Think Tanks έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο λόγω της άμεσης εμπλοκής του αμερικανικού παράγοντα και της ανάπτυξής τους σύμφωνα με το αμερικανικό υπόδειγμα (Krastev, 2002, σ.275). Στη συνέχεια όμως, μετά την επίτευξη των αρχικών πολιτικών στόχων παρατηρούνται ομοιότητες με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

3.2 Τα Think Tanks στην Ανατολική Ευρώπη

Η εμφάνιση των Think Tanks στην Ανατολική Ευρώπη έγινε στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Αμέσως μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού δημιουργήθηκαν Think Tanks σε όλες τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες έχοντας ως στόχο την επιρροή κατά τη διαδικασία μετάβασης των χωρών αυτών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία στην οικονομία της αγοράς και από το μονοκομματικό

κομμουνιστικό καθεστώς στη φιλελεύθερη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Όμως, η δημιουργία τους στην Ανατολική Ευρώπη δεν προέκυψε ως παρθενογένεση.

Αν και το δυτικό παράδειγμα των Think Tanks κυριάρχησε στη μετακομμουνιστική Ευρώπη, ερευνητικά ινστιτούτα πολιτικής υπήρχαν σε όλες τις σοσιαλιστικές χώρες. Ο Mark Sandle (2004, σ. 122) αναφέρει τρεις διαφορετικές κατηγορίες ινστιτούτων. Αρχικά, αυτά που ήταν υπό τον έλεγχο της Ακαδημίας Επιστημών και των πανεπιστημίων. Τα συγκεκριμένα ινστιτούτα είχαν και τη μεγαλύτερη επιρροή στη χάραξη πολιτικής καθώς κατά κανόνα τόσο ο επικεφαλής όσο και οι ερευνητές ήταν εκτός από κορυφαίοι επιστήμονες, σημαίνοντα μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης (και αντίστοιχα των ΚΚ των άλλων χωρών) με άμεση πρόσβαση στα μέλη του Politburo¹⁶. Η δεύτερη κατηγορία ήταν τα εσωτερικά ινστιτούτα των υπουργείων με σαφώς περιορισμένο εύρος στο ερευνητικό τους πεδίο αλλά και στην επιρροή τους στη χάραξη πολιτικής. Τέλος, υπήρχαν τα αμιγώς κομματικά ινστιτούτα του ΚΚΣΕ (και αντίστοιχα των άλλων ΚΚ) που ασχολούνταν με ευρύτερα ιδεολογικά και πολιτικά ζητήματα.

Κοινά χαρακτηριστικά των παραπάνω ινστιτούτων ήταν ο μεγάλος αριθμός εργαζομένων που απασχολούσαν, οι οποίοι ήταν προνομιούχοι κρατικοί υπάλληλοι αλλά και η υψηλή εξειδίκευση σε έναν μόνο τομέα χωρίς να διαθέτουν ενημέρωση για ευρύτερα ζητήματα. Δημοσίευαν εκθέσεις χωρίς όμως αυτές να είναι προσβάσιμες στο ευρύ κοινό καθώς προορίζονταν είτε για εσωτερική διανομή είτε μόνο για ενημέρωση της Κεντρικής Επιτροπής (Sandle, 2004, σ.122-123).

¹⁶ Το Politburo ήταν το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΣΕ (και αντίστοιχα των άλλων ΚΚ των σοσιαλιστικών χωρών). Πηγή: <https://www.britannica.com/topic/Politburo>

Τα ινστιτούτα πολιτικής άσκησαν επιρροή κυρίως κατά την περίοδο της αποσταλονοποίησης καθώς τότε ζητήθηκαν εναλλακτικές πολιτικές από ειδικούς επιστήμονες (Sandle, 2004, σ.123), στο πλαίσιο των οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων του Nikita Khrushchev και τη σχετική φιλελευθεροποίηση της επιστήμης και του πολιτισμού (Κατσόβσκα - Μαλιγκούδη, 2012, σ.227). Τη δεκαετία του 1970, η τότε ηγεσία επέστρεψε σε ένα άκρως γραφειοκρατικό και συντηρητικό μοντέλο λήψης αποφάσεων (Κατσόβσκα - Μαλιγκούδη, 2012, σ.247), ενώ στη συνέχεια μετά την ανέλιξη του Mikhail Gorbachev¹⁷ στην ηγεσία του κόμματος και την απόφασή του για μεταρρυθμίσεις, ο ρόλος των ινστιτούτων αναβαθμίστηκε εκ νέου (Sandle, 2004, σ. 125).

Παρ' όλα αυτά, οι μελετητές συμφωνούν ότι δεν είχαν καμία ουσιαστική ανεξαρτησία, η επιρροή τους ήταν αναιμική και το περιεχόμενο των εκθέσεων τους σύμφωνο με την πολιτική γραμμή της Κεντρικής Επιτροπής και του Politburo, καθώς το ελεγχόμενο από το κόμμα σοβιετικό κράτος ήταν ο μοναδικός πελάτης αλλά και εργοδότης των ινστιτούτων (Sandle, 2004, σ. 122-123 · Struyk, 2002, σ. 294 -295).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός των παρόμοιων συνθηκών λειτουργίας των ινστιτούτων αλλά και τη δικτύωση ανάμεσα σε αυτά που είχαν συναφές αντικείμενο, σε κάποιες σοσιαλιστικές χώρες υπήρχε μεγαλύτερος βαθμός αυτονομίας. Έτσι στην Πολωνία, την Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία (μέχρι το 1968), τα ινστιτούτα πολιτικής είχαν μεγαλύτερη αυτονομία σε αντίθεση με χώρες, όπως η Βουλγαρία και η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, οι ηγεσίες των οποίων είχαν στενούς δεσμούς με τη σοβιετική ηγεσία (Sandle, 2004, σ.124)· κάτι που όπως θα δούμε στη συνέχεια παρατηρήθηκε και κατά την περίοδο της μετάβασης.

¹⁷ Ο Mikhail Gorbachev (1931 - 2022), τελευταίος ΓΓ του ΚΚΣΕ ξεκίνησε το 1986 μία διαδικασία μεταρρυθμίσεων τόσο σε επίπεδο αναδιοργάνωσης της οικονομίας (περεστρόικα) όσο και σε επίπεδο διαφάνειας στο κράτος (γκλάσνοστ) με σκοπό τον εσωτερικό εκδημοκρατισμό και την αναθέρμανση της ασθμαίνουσας σοβιετικής οικονομίας (Κατσόβσκα - Μαλιγκούδη, 2012, σ. 276-277)

Μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη υπήρξε μία εκθετική αύξηση στον αριθμό των Think Tanks. Οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες βρέθηκαν σε μια επίπονη διαδικασία μετάβασης σε πολιτικό και πολιτειακό επίπεδο αλλά και σε οικονομικό. Η υιοθέτηση δημοκρατικών διαδικασιών, η αλλαγή των συνταγμάτων, ο σχηματισμός μίας νέας Κοινωνίας των Πολιτών, η ραγδαία αύξηση των ΜΜΕ με την ταυτόχρονη μετάλλαξη της κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας σε οικονομία της ελεύθερης αγοράς ήταν πραγματική πρόκληση για το πολιτικό προσωπικό αλλά και τους πολίτες αυτών των χωρών.

Τα Think Tanks αναδείχθηκαν λοιπόν σε απαραίτητο φορέα μεταφοράς γνώσης του δυτικού υποδείγματος προς τις νέες κυβερνήσεις για την επιτάχυνση και την ολοκλήρωση της μετάβασης. Η ανάπτυξή τους ακολούθησε σύμφωνα με τον Sandle (2004, σ. 127 - 129), το αμερικανικό μοντέλο. Η πρόταση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί με δύο τρόπους: Ιδεολογικά και τεχνικά. Αρχικά, αφορά στην υιοθέτηση της δυτικής (ή αμερικανικής) φιλελεύθερης ιδεολογίας σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο και την προώθηση αυτής της ατζέντας από τα τοπικά Think Tanks. Αυτό συνέβη, όπως θα δούμε και αναλυτικά στη μελέτη περίπτωσης της Βουλγαρίας, για διάφορους λόγους όπως για παράδειγμα η απαξίωση των σοσιαλιστικών ιδεών και πολιτικών κομμάτων που τις εξέφραζαν λόγω του πρόσφατου κομμουνιστικού παρελθόντος (Anguelova-Lavergne, 2007, σ.54).

Ταυτόχρονα, το δυτικό φιλελεύθερο μοντέλο προωθήθηκε από τα Think Tanks τα πρώτα χρόνια της μετάβασης λόγω της χρηματοδότησής τους από δυτικούς οργανισμούς (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα κ.α.) και δυτικές κυβερνήσεις αλλά και λόγω της μεταφοράς τεχνογνωσίας από τα αμερικανικά Think Tanks. Η διαδικασία της μετάβασης απαιτούσε εκπαίδευση του πολιτικού προσωπικού και εξειδίκευση των τοπικών τεχνοκρατών σε τομείς της οικονομίας συγχρόνως με την ανάγκη χρηματοδότησης των παραπάνω (Kimball, 2002, σ. 256 · Sandle, 2004, σ. 129).

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι παρά τη ραγδαία ανάπτυξη των Think Tanks τη μετακομμουνιστική περίοδο στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, τη βελτιωμένη εκπαίδευση και την εξειδίκευση του προσωπικού τους αλλά και την εν γένει συνεισφορά τους στη μεταβατική διαδικασία, τίθενται ερωτήματα αναφορικά με την ανεξαρτησία τους, όπως παρατηρούν οι Jonathan D. Kimball (2002, σ.258-260) και Sandle (2004, σ. 131).

Η εξάρτησή τους μέχρι και σήμερα από τη χρηματοδότηση της ΕΕ και ιδρύματα των ΗΠΑ ή σε εσωτερικό πλαίσιο από την ανάθεση ερευνών/μελετών από τις κυβερνήσεις σε συνδυασμό με τη συστημική διαφθορά και τις προσωπικές επιδιώξεις του προσωπικού τους επηρεάζουν ουσιαστικά την ανεξαρτησία των Think Tanks, χαρακτηριστικό απαραίτητο για την αξιοπιστία και το έργο τους, όπως έχουμε ήδη αναφέρει.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμη η υπενθύμιση της διαφορετικής ανάπτυξης των Think Tanks στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες. Είναι σαφές ότι παρά τα κοινά σημεία αναφοράς στα οποία ήδη αναφερθήκαμε (π.χ. χρηματοδότηση από τη Δύση), τα Think Tanks προσαρμόστηκαν στα εθνικά χαρακτηριστικά κάθε χώρας. Σε χώρες υψηλότερου ενδιαφέροντος για την ΕΕ και τις ΗΠΑ (π.χ. Πολωνία) η εξέλιξή τους ήταν πολύ μεγαλύτερη συγκριτικά με τις χώρες μειωμένου ενδιαφέροντος (π.χ. Αλβανία), ενώ παράγοντες, όπως η εγγενής διαφθορά σε πολλές χώρες, περιόρισαν σημαντικά τον ρόλο τους (Sandle, 2004, σ. 130).

Πλέον των παραπάνω, ερευνητές που ασχολήθηκαν με την ανάπτυξη των Think Tanks στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες αναφέρουν στρεβλώσεις και παθογένειες που επιβράδυναν την επιρροή τους στη δημόσια πολιτική. Αρχικά, σε τεχνικό επίπεδο τα Think Tanks αντιμετώπισαν δυσκολίες στην εύρεση κατάλληλου προσωπικού (Sandle, 2004, σ. 128). Στα εκπαιδευτικά προγράμματα των δυτικών Think Tanks συμμετείχαν κυρίως οι επικεφαλής των Think Tanks με αποτέλεσμα τη μη μεταφορά τεχνογνωσίας σε νέους

επιστήμονες αλλά την αδυναμία λειτουργίας σε περίπτωση αποχώρησής του επικεφαλής (Kimball, 2002, σ.259). Παράλληλα, πολλά από τα Think Tanks που δημιουργήθηκαν, λειτούργησαν τελικά ως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) (Krastev, 2000, σ.147). Η ανάθεση ερευνών/μελετών απευθείας σε δυτικά Think Tanks από τις τοπικές κυβερνήσεις ο περιορισμένος ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών, η ανάγκη των Think Tanks για χρηματοδότηση μέσω projects άσχετων με το αντικείμενό τους αλλά και οι προσωπικές επιδιώξεις και οι ιδέες των επικεφαλής τους, υπήρξαν προκλήσεις για την ορθή και ανεξάρτητη λειτουργία τους (Kimball, 2002, σ. 259-260).

Εστιάζοντας στη μελέτη περίπτωσης της παρούσας εργασίας, θα δούμε στην επόμενη ενότητα, ότι στη Βουλγαρία τη μετα-κομμουνιστική περίοδο και ειδικότερα κατά τη διαδικασία της μετάβασης, τα Think Tanks έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο και άσκησαν επιρροή στη διαμόρφωση δημόσιας πολιτικής σε ένα περιορισμένο όμως πλαίσιο δραστηριοτήτων.

4. Η περίπτωση της Βουλγαρίας

Η Βουλγαρία αποτελεί τη μοναδική περίπτωση πρώην σοσιαλιστικής χώρας στην οποία οι εξελίξεις για τη μετάβαση στη δημοκρατία προήλθαν όχι ως μαζική λαϊκή απαίτηση αλλά από το ίδιο το καθεστώς με απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας (ΚΚΒ) στις 10 Νοεμβρίου 1989 (Κεντρωτής, 1992, σ. 117). Σύμφωνα με τον Vesselin Dimitrov (2001, σ. 35), η βουλγαρική μετάβαση στη δημοκρατία αποτέλεσε στην ουσία μια προσπάθεια του καθεστώτος να διατηρηθεί στην εξουσία τη στιγμή που τα υπόλοιπα κομμουνιστικά καθεστώτα κατέρρεαν το ένα μετά το άλλο.

Αφορμή για τη μεταπολίτευση αποτέλεσε η γενικευμένη κοινωνική δυσαρέσκεια για την οικονομική κατάσταση της χώρας σε συνδυασμό με τη βίαιη αντιμετώπιση των διαδηλώσεων της τουρκικής μειονότητας από το κομμουνιστικό καθεστώς τον Μάιο του ίδιου έτους, επιδεινώνοντας έτσι τις σχέσεις της χώρας με την Τουρκία αλλά και τη διεθνή εικόνα της Βουλγαρίας (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 160-162 · Χρηστίδης, 2003, σ.186).

Παρά την ανώδυνη μεταπολίτευση της Βουλγαρίας, η διαδικασία μετάβασης της χώρας στη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς έγινε με καθυστέρηση και παλινωδίες προκαλώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο παρατεταμένης πολιτικής αστάθειας και αδυναμία λήψης μέτρων. Η νεο-ιδρυθείσα Ένωση Δημοκρατικών Δυνάμεων¹⁸ (ΕΔΔ) δεν κατάφερε να κερδίσει τις πρώτες ελεύθερες εκλογές παρά την ενεργή συμμετοχή της στις πολιτικές διαδικασίες¹⁹ και τις συζητήσεις για τη μετάβαση στη δημοκρατία. Είχε προηγηθεί μια αλληλουχία κυβερνητικών προσπαθειών από μέλη του Politburo όπως ο Πέταρ Μλαντένοφ

¹⁸ Η Ένωση Δημοκρατικών Δυνάμεων ιδρύθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 1989 και αποτέλεσε την πρώτη αντιπολιτευτική ένωση (13 οργανώσεις) η οποία διεκδίκησε εξουσία και ρόλο στη μεταβατική διαδικασία. ¹⁹ πρόεδρος της ήταν ο Ζέλιο Ζέλεφ, ο οποίος έπειτα εκλέχθηκε από τη Βουλή Πρόεδρος της χώρας (1^η Αυγούστου 1990) και στη συνέχεια κέρδισε τις πρώτες άμεσες προεδρικές εκλογές στις 19 Ιανουαρίου 1992 (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 164, 178, 284).

¹⁹ Η ΕΔΔ ήταν η αντι-κομμουνιστική αντιπολίτευση κατά το χρονικό διάστημα 3 Ιανουαρίου έως 15 Μαΐου 1990, όπου έλαβαν χώρα οι διαβουλεύσεις για τη μετάβαση στη *Στρογγυλή Τράπεζα* μέχρι την διενέργεια ελεύθερων δημοκρατικών εκλογών (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 167).

και ο Αντρέι Λουκάνοφ οι οποίοι εξανάγκασαν τον τότε ΓΓ του ΚΚΒ Τόντορ Ζίφκοφ σε παραίτηση επιχειρώντας να ελέγξουν τις εξελίξεις χωρίς επιτυχία (Baeva & Kalinova, 2011, σ.162-163 · Dimitrov, 2001, σ. 35-37). Τελικά, στις πρώτες δημοκρατικές εκλογές (Ιούνιος 1990) έπειτα από μια προεκλογική περίοδο έντονης αντιπαράθεσης, το Βουλγαρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα²⁰ κέρδισε την πλειοψηφία (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 167-171), γεγονός που Dimitrov (2001, σ. 45) ερμηνεύει ως επιθυμία του εκλογικού σώματος για περιορισμό των μεταρρυθμίσεων.

Η «ευφορία των αλλαγών» (Κεντρωτής, 2013, σ.144) που υπήρχε στη χώρα από τον Νοέμβριο του 1989 έως και τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1997 δεν ανταποκρινόταν στην πραγματική πολιτική κατάσταση. Εναλλαγές κυβερνήσεων και πρόωρες εκλογές υπήρξαν ο κανόνας και όχι η εξαίρεση για τη Βουλγαρία. Θετικό θεωρείται ωστόσο το πρόσημο της εμπέδωσης του κοινοβουλευτισμού στη χώρα (Κεντρωτής, 2013, σ.146). Η αναλυτική παρουσίαση των κυβερνητικών αλλαγών ξεπερνά τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Σε κάθε περίπτωση όμως, υπήρξαν -σε συνδυασμό με τις λαϊκές αντιδράσεις και την ενδημική διαφθορά- τροχοπέδη για την ταχεία και επιτυχή μετάβαση της χώρας στην οικονομία της αγοράς. Για παράδειγμα, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που δεν κατάφεραν να λύσουν οι πρώτες μεταβατικές κυβερνήσεις ήταν, σύμφωνα με τον Dimitrov (2001, σ.75-76), η αδυναμία ιδιωτικοποίησης ή αναδιάρθρωσης των κρατικών επιχειρήσεων, όπως συνέβη στις άλλες σοσιαλιστικές χώρες.

Η δυσκολία λήψης αποφάσεων και εφαρμογής μέτρων για τη μετάβαση από την πολιτική ελίτ της χώρας, σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (νέες πολιτικές δυνάμεις και παλιά γραφειοκρατία) καθώς και την

²⁰ Το Κομμουνιστικό Κόμμα Βουλγαρίας (ΚΚΒ) μετονομάστηκε σε Βουλγαρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΒΣΚ) στις 3 Απριλίου 1990 (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 164, 283).

έλλειψη άλλων εξωτερικών δρώντων²¹, δημιούργησαν χώρο για την εμπλοκή των Think Tanks στις διαδικασίες μετάβασης στη Βουλγαρία (Krastev, 2000, σ.150). Μάλιστα, ο Kimball (2002, σ. 262) αναφέρει ότι η Βουλγαρία είχε την πιο επιτυχημένη κοινότητα Think Tanks στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες εκτός της Πολωνίας.

Παρά τις δυσχέρειες των πρώτων χρόνων της μετάβασης, την αδυναμία συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και την αντίδραση του βουλγαρικού λαού μετά την πτώση του βιοτικού του επιπέδου, η πολιτική και η οικονομική ελίτ της χώρας έθεσε ως στρατηγικούς στόχους την ένταξη της Βουλγαρίας στο NATO και την ΕΕ (Κεντρωτής, 2013, σ. 144). Η Βουλγαρία υπέβαλε τον Δεκέμβριο του 1995 και τον Φεβρουάριο του 1997, αντίστοιχα, αίτηση ένταξης στην ΕΕ και το NATO (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 285). Οι στρατηγικοί αυτοί στόχοι της χώρας ήταν κοινή επιδίωξη για όλες τις πολιτικές δυνάμεις και την κοινωνία. Στην εσωτερική πολιτική κατάσταση όμως η κατάσταση ήταν διαφορετική. Οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν να αποφεύγουν ή να αναβάλουν τη λήψη μέτρων για τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας. Ειδικά κατά τη δεύτερη περίοδο διακυβέρνησης του ΒΣΚ (18 Δεκεμβρίου 1994 - 4 Φεβρουαρίου 1997) δοκιμάστηκε ένα μοντέλο οικονομικής πολιτικής το οποίο προκάλεσε συναλλαγματική και τραπεζική κρίση, αύξηση του πληθωρισμού (Dimitrov, 2001, σ.84) και τελικά χρεοκοπία με αποτέλεσμα την περαιτέρω φτωχοποίηση του βουλγαρικού λαού.

Η αποτυχία των πρώτων μεταβατικών κυβερνήσεων να επιταχύνουν τις μεταρρυθμίσεις χρεοκόπησε τη βουλγαρική οικονομία προκαλώντας την εμπλοκή του ΔΝΤ με ένα ιδιαίτερα ανελαστικό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα (Dimitrov, 2001, σ. 85 · Κεντρωτής, 2013, σ. 145). Η συμφωνία με το ΔΝΤ και τα μέτρα που συμφωνήθηκαν υπήρξε ζωτική για την ενασχόληση των Think Tanks με τη δημόσια πολιτική της χώρας.

²¹ Ως εξωτερικοί δρώντες νοούνται οι ομάδες συμφερόντων, οι ΜΚΟ, τα πολιτικά κόμματα, ερευνητικοί οργανισμοί και Think Tanks, τα ΜΜΕ, μεμονωμένοι πολίτες και «Επιχειρηματίες» της πολιτικής (Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ.62-76).

Η έλλειψη τεχνογνωσίας στις διαδικασίες της αγοράς από το πολιτικό προσωπικό και η ανάγκη εκπαίδευσης της βουλγαρικής κοινωνίας στα νέα δεδομένα έδωσαν τον αναγκαίο χώρο για την ανάπτυξή τους (Kimball, 2002, σ. 263).

Η εφαρμογή του οικονομικού προγράμματος προσαρμογής προκάλεσε κοινωνικές αντιδράσεις εξαναγκάζοντας την κυβέρνηση σε παραίτηση. Η νέα κυβέρνηση συνεργασίας της ΕΔΔ κατάφερε να σταθεροποιήσει την οικονομία. Το κόστος όμως για τη βουλγαρική κοινωνία υπήρξε βαρύ. Το κοινωνικό κράτος του παρελθόντος δεν υπήρχε πλέον και η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς ήταν οδυνηρή για την πλειονότητα του λαού (Baeva & Kalinova, 2011, σ.213, 220). Οι πολιτικές δυνάμεις της μετάβασης υπέστησαν το πολιτικό κόστος. Έτσι, τον Ιούνιο του 2001 ήρθε στην εξουσία ο πολιτικός σχηματισμός Εθνικό Κίνημα Συμεών ο 2^{ος}, με ηγέτη τον τέως Βασιλιά της Βουλγαρίας Συμεών Β΄.

Ο Σαξκομπουργκότσκι, όπως είναι το όνομα με το οποίο πολιτογραφήθηκε (Κεντρωτής, 2013, σ. 147), κέρδισε τις εκλογές παρουσιάζοντας ένα προεκλογικό πρόγραμμα με κύριους άξονες την καταπολέμηση της διαφθοράς και την εφαρμογή οικονομικών πολιτικών που θα βελτιώναν τη ζωή των Βουλγάρων χωρίς τη συμμετοχή της μεταπολιτευτικής πολιτικής ελίτ. Η κυβέρνηση Σαξκομπουργκότσκι δεν κατάφερε να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση των Βουλγάρων. Παρέμεινε ωστόσο, προσηλωμένη στην Ευρω-ατλαντική πορεία της χώρας αναβαθμίζοντας το ρόλο της μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 223-225, 228-234 · Κεντρωτής, 2013, σ. 148-150).

Η ένταξη της Βουλγαρίας στο NATO τον Απρίλιο του 2004 και στην ΕΕ τρία χρόνια αργότερα, τον Ιανουάριο του 2007, ήταν το επιστέγασμα της μετάβασης της χώρας σε μια νέα εποχή. Παράλληλα με την επίτευξη των στόχων στην εξωτερική πολιτική, η Βουλγαρία κατάφερε να σταθεροποιήσει την οικονομία της.

Μολονότι η οικονομία της χώρας είχε καταφέρει να παρουσιάζει θετικά λογιστικά αποτελέσματα, η κοινωνική δυσαρέσκεια δεν είχε αναχαιτιστεί. Τα μέτρα που είχαν ληφθεί ήταν πολύ επώδυνα για τα χαμηλά και τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Ως εκ τούτου κανένα κόμμα δεν κατάφερε να κερδίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία με αποτέλεσμα τον σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού τριών κομμάτων στις εκλογές του 2005 οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από πολύ μεγάλο ποσοστό αποχής (Κεντρωτής, 2013, σ. 150).

Ο κατακερματισμός του κοινοβουλίου και η συνεργασία αντίρροπων πολιτικών δυνάμεων που αναγκάστηκαν να συγκυβερνήσουν ανέδειξαν αντι-συστημικά κόμματα όπως το «ΑΤΑΚΑ» το οποίο, σύμφωνα με τις Baeva & Kalinova (2011, σ. 237-238), κέρδισε 21 έδρες εκφράζοντας ουσιαστικά για πρώτη φορά μετά την μεταπολίτευση αντι-δυτικό και αντι-ευρωπαϊκό λόγο. Την ίδια περίοδο ο τότε δήμαρχος της Σόφιας Μπόικο Μπορίσοφ, εκμεταλλευόμενος τη δημοφιλία του και την πολιτική κατάσταση στη χώρα, ίδρυσε το κόμμα «Πολίτες για την Ευρωπαϊκή Ανάπτυξη της Βουλγαρίας» ή GERB όπως είναι το αρκτικόλεξο του στη βουλγαρική γλώσσα (Κεντρωτής, 2013, σ. 151). Το GERB και ο Μπορίσοφ παρέμειναν στην εξουσία από το 2009 μέχρι το 2021 με εξαίρεση ένα διάστημα κάποιων μηνών το 2013, όπου και υπέβαλε την παραίτησή του λόγω κοινωνικών αναταραχών εξαιτίας του υψηλού κόστους της ηλεκτρικής ενέργειας²². Έκτοτε, η χώρα έχει περιέλθει σε μια παρατεταμένη πολιτική αστάθεια.

Από το 2021 έως σήμερα (Μάιος 2023), έχουν διεξαχθεί πέντε εκλογικές αναμετρήσεις. Ένας νέος πολιτικός σχηματισμός με το όνομα «Συνεχίζουμε την Αλλαγή» με αιχμή του πολιτικού του προγράμματος την αντιμετώπιση της διαφθοράς²³ και άφθαρτα πολιτικά πρόσωπα στην ηγετική του ομάδα, κατάφερε να κερδίσει την πρώτη θέση τις εκλογές του Νοεμβρίου 2021. Ο Kyryl Petkof για να σχηματίσει κυβέρνηση χρειάστηκε η

²² Πηγή: <https://www.nytimes.com/2013/02/21/world/europe/bulgarian-government-is-reported-set-to-resign.html>

²³ Πηγή: <https://promeni.bg/programa-ni-za-uvelichavane-na-dohodite/>

συνεργασία τεσσάρων κομμάτων. Η βραχύβια κυβέρνησή του έχασε την εμπιστοσύνη του κοινοβουλίου τον Ιούλιο του 2022, έπειτα από εσωτερικές διαφωνίες σχετικά με τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία²⁴ αλλά και τον χειρισμό της ενταξιακών διαδικασιών της Βόρειας Μακεδονίας στην ΕΕ²⁵. Στις εκλογικές αναμετρήσεις που ακολούθησαν, το GERB κατάφερε να κερδίσει την πρώτη θέση χωρίς όμως να εξασφαλίσει την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο με αποτέλεσμα, η πολιτική κρίση στη χώρα να συνεχίζεται μέχρι σήμερα (Μάιος 2023).

Από τα παραπάνω τεκμαίρεται η εισαγωγική μας διαπίστωση σε αυτήν την ενότητα. Η βουλγαρική μεταπολίτευση όσο ανώδυνα προέκυψε ως ανάγκη επιβίωσης του σοσιαλιστικού καθεστώτος τόσο επώδυνη υπήρξε για την κοινωνία. Οι διαδοχικές πολιτικές κρίσεις δεν επέτρεψαν την ομαλή μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Η πλειονότητα του πληθυσμού ήταν ανώριμη για την πολιτική αλλαγή και η πολιτική ελίτ είτε ανέτοιμη για τη διακυβέρνηση (ΕΔΔ) είτε δέσμια του σοσιαλιστικού παρελθόντος της (ΒΣΚ). Η έλλειψη μιας οργανωμένης Κοινωνίας των Πολιτών σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια και την παρατεταμένη οικονομική κρίση δημιούργησε τον απαραίτητο χώρο για την εμφάνιση και τη δραστηριοποίηση των Think Tanks. Ο ρόλος τους αλλά και η εκτίμηση της πραγματικής τους επιρροής στη δημόσια πολιτική της Βουλγαρίας αναλύονται στις επόμενες ενότητες.

4.1 Τα Think Tanks στη Βουλγαρία

Η λειτουργία των Think Tanks στη Βουλγαρία όπως και στις άλλες χώρες τις Ανατολικής Ευρώπης, ξεκίνησε ουσιαστικά σε ένα πλαίσιο λειτουργίας ΜΚΟ την περίοδο 1989-1990

²⁴ Πηγή: <https://www.reuters.com/world/europe/bulgarian-defence-minister-be-sacked-over-ukraine-rhetoric-2022-02-28/>

²⁵ Πηγή: <https://www.reuters.com/world/europe/bulgarias-itn-party-exits-coalition-government-2022-06-08/>

(Kimball, 2002, σ. 253). Η πρότερη κατάσταση αναφορικά με τα ινστιτούτα πολιτικής δεν διέφερε από αυτή των άλλων σοσιαλιστικών χωρών. Παραπάνω αναφέραμε τους τύπους ινστιτούτων και τους περιορισμούς που αυτά είχαν στη λειτουργία τους (βλ. ενότητα 3.2). Ειδικά για τη Βουλγαρία, ο Krastev (2002, σ. 280-281) αναφέρει ότι ήταν τα «λιγότερο φιλελεύθερα» μαζί με αυτά της ΕΣΣΔ, ενώ η όποια προσπάθεια να μετατραπούν σε ανεξάρτητα ερευνητικά κέντρα απέτυχε. Έτσι, την πρώτη περίοδο της μετάβασης δεν μπόρεσαν να παίξουν ενεργό ρόλο λόγω έλλειψης τεχνογνωσίας.

Η αντικατάσταση των κρατικών ινστιτούτων δημόσιας πολιτικής από τα Think Tanks ως φορείς επιρροής πραγματοποιήθηκε στη Βουλγαρία, όπως και στις άλλες σοσιαλιστικές χώρες, για τέσσερις βασικούς λόγους. Αρχικά, υπήρχε έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των νέων δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων και του προσωπικού των κρατικών ινστιτούτων το οποίο έχαιρε της εμπιστοσύνης του προηγούμενου καθεστώτος. Επιπλέον, η ριζική αλλαγή της οικονομίας από τον κεντρικό σχεδιασμό στην οικονομία της αγοράς και η νέα πολιτική ατζέντα με σκοπό τον εκδημοκρατισμό απαιτούσαν γνώσεις που δεν διέθετε το επιστημονικό προσωπικό των κρατικών ινστιτούτων. Ταυτόχρονα, η ελλιπής χρηματοδότησή τους οδήγησε πολλά ινστιτούτα σε κλείσιμο ή απώλεια του προσωπικού τους. Τέλος, η περιορισμένη χρηματοδότηση οδήγησε σε περιορισμό του ερευνητικού έργου των ινστιτούτων πολιτικής (Krastev, 2000, σ. 150).

Η δυναμική εμφάνιση των Think Tanks στη Βουλγαρία δεν υπήρξε μόνο απότοκο της περιορισμένης δράσης των ινστιτούτων πολιτικής. Τα πανεπιστήμια της χώρας δεν ασχολήθηκαν με τη δημόσια πολιτική ακολουθώντας το προηγούμενο μοντέλο λειτουργίας με αποτέλεσμα, πολλοί επιστήμονες να μεταπηδήσουν ή να δημιουργήσουν οι ίδιοι Think Tanks (Krastev, 2000, σ. 151-152).

Παράλληλα, η απουσία οργανωμένων πολιτικών κομμάτων, πλην του ΒΣΚ, κατά το πρώτα χρόνια της μετάβασης και η εστίαση της ΕΔΔ στο να μετασχηματιστεί σε πολιτικό κόμμα και να δημιουργήσει εκλογική βάση σε όλη τη χώρα (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 165,168 · Krastev, 2000, σ. 151), δεν ευνόησαν τη δημιουργία κομματικών ινστιτούτων πολιτικής. Δεν υπήρχε λοιπόν, η απαιτούμενη τεχνογνωσία στη νέα πολιτική ελίτ προκειμένου να διαμορφώσει και να χαράσσει πολιτική όπως στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Krastev, 2000, σ. 151).

Την ίδια στιγμή η πολιτική αβεβαιότητα απώθησε πολλούς πολιτικούς επιστήμονες και αναλυτές να εμπλακούν στη διακυβέρνηση της Βουλγαρίας. Αντίστοιχα, η ασταθής οικονομία και η απουσία επιχειρήσεων δεν βοηθούσαν στην απορρόφηση ανάλογου επιστημονικού προσωπικού. Αυτό το πλεονάζον επιστημονικό προσωπικό βρήκε επαγγελματική διέξοδο στα νεοπαγή Think Tank της χώρας τα οποία χρηματοδοτούνταν με δυτικά κεφάλαια (Kimball, 2002, σ.262).

Η χρηματοδότηση από δυτικές χώρες και οργανισμούς υπήρξε ζωτική για τα Think Tanks της Βουλγαρίας καθώς δημιούργησε τις συνθήκες για να παίξουν ενεργό ρόλο στον εκδημοκρατισμό της. Όπως και στις άλλες πρώην σοσιαλιστικές χώρες, η Δύση, με τις ΗΠΑ πλέον σε έναν ηγεμονικό ρόλο στον νέο μονοπολικό κόσμο μετά την αυτοδιάλυση της ΕΣΣΔ, επιχείρησε να εξάγει ένα νέο μοντέλο πολιτικής το οποίο κατά τον Krastev (2002, σ. 275) αναγνωρίζονταν ως η εγγύηση για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων.

Η επιρροή όμως των Think Tanks δεν υπήρξε γραμμική ή ανάλογη με την αύξηση του αριθμού τους. Σε κάθε περίοδο της μετάβασης η εμπλοκή τους στη δημόσια πολιτική ήταν διαφορετική. Ο Κυριάκος Κεντρωτής (2013, σ. 144) αναφέρει ότι η μεταπολιτευτική περίοδος της Βουλγαρίας χωρίζεται σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 1989 και διήρκησε έως τον Απρίλιο του 1997. Η δεύτερη φάση από τον Απρίλιο του 1997 έως τον Ιούνιο του 2005 και η τρίτη φάση από το 2005 έως και σήμερα. Οι τρεις

αυτές φάσεις χαρακτηρίζονταν όχι απλώς από την αλλαγή κυβερνήσεων αλλά κυρίως από αλλαγή του παραδείγματος πολιτικής (βλ. και ενότητα 4). Βάσει του παραπάνω διαχωρισμού, μπορούμε να εντοπίσουμε και την επιρροή των βουλγαρικών Think Tanks στη δημόσια πολιτική της χώρας καθώς η αλλαγή παραδείγματος πολιτικής σε μια χώρα αναγνωρίζεται από τους μελετητές ως χρήσιμη και ευνοϊκή προς τα Think Tanks (Stone, 2004, σ.11).

Έτσι, κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου (Νοέμβριος 1989 - Απρίλιος 1997) δεν υπήρχε σαφές πλαίσιο λειτουργίας των Think Tanks. Ήταν η εποχή που και τα ίδια τα στελέχη τους εκπαιδούνταν στη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς. Σε αυτή τη φάση δεν υπήρχε πρωτότυπη σύνταξη μελετών και προτάσεων πολιτικής αλλά υιοθέτηση αυτούσιων προτάσεων από ερευνητικά κέντρα της Δύσης στο πλαίσιο της δικτύωσής τους (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 76, 80).

Ήδη από το 1989, όπου ιδρύθηκε το πρώτο βουλγαρικό Think Tank, [Center for the Study of Democracy (βλ. Πίνακα 1)], άρχισε η χρηματοδότησή του μέσω του προγράμματος USAID²⁶ και άλλων δυτικών δωρητών και ιδρυμάτων (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 76). Την ίδια περίοδο είχε αρχίσει σταδιακά η εκπαίδευση στελεχών από δυτικά ερευνητικά κέντρα και Think Tanks. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα, αφενός τον πολλαπλασιασμό (βλ. Πίνακα 1) των ερευνητικών κέντρων στη Βουλγαρία, καθώς υπήρχε επαρκής χρηματοδότηση και τεχνογνωσία και αφετέρου, τον σαφή ιδεολογικό προσανατολισμό στις δυτικές πολιτικές αξίες και τον φιλελευθερισμό (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 78-79).

²⁶ United States Agency for International Development (USAID). Πρόκειται για υπηρεσία της αμερικανικής κυβέρνησης η οποία σύμφωνα με την ιστοσελίδα της έχει σκοπό την προώθηση των δημοκρατικών αξιών στο εξωτερικό. Πηγή: <https://www.usaid.gov/about-us/mission-vision-values>

Πίνακας 1

Βουλγαρικά Think Tanks τα οποία ιδρύθηκαν κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο (Νοέμβριος 1989 - Απρίλιος 1997)²⁷

Όνομασία	Έτος Ίδρυσης	Επιστημονικό Ενδιαφέρον	Παρατηρήσεις
Center for the Study of Democracy (CSD)	1989	Διακυβέρνηση, εμπόριο, διεθνείς σχέσεις, ασφάλεια, πολιτικές του φύλου, κοινωνική πολιτική κ.ά.	Είναι το μεγαλύτερο και πιο επιδραστικό Think Tank της χώρας. Απασχολεί 42 άτομα ενώ το 2020 είχε προϋπολογισμό περίπου \$1.450.000 https://csd.bg/
Applied Research Communication Fund (ARC)	1991	Τεχνολογική καινοτομία, ανάπτυξη σχέσεων δημοσίου & ιδιωτικού τομέα, επικοινωνία	Υποστηρίζει την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας στη Βουλγαρία & τη ΝΑ Ευρώπη μέσω μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας. Απασχολεί 22 άτομα. https://arcfund.net/en/
Institute for Market Economics (IME)	1993	Οικονομία, εμπόριο, διακυβέρνηση, δικαιοσύνη, ανθρώπινα δικαιώματα, διαφάνεια κ.ά.	Μέχρι σήμερα θεωρείται από τα σημαντικότερα Think Tanks της Βουλγαρίας με βασικό του αντικείμενο ζητήματα δημοσιονομικής και οικονομικής πολιτικής. Απασχολεί 11 άτομα. https://ime.bg/en/
Center for Liberal Studies (CLS)	1994	Άμυνα, ασφάλεια, διεθνείς σχέσεις, διακυβέρνηση, εκπαίδευση, δικαιοσύνη, ανάπτυξη, οικονομία, κοινωνική πολιτική κ.α.	Απασχολεί 12 άτομα ενώ το 2021 είχε προϋπολογισμό περίπου \$8.790.000 https://cls-sofia.org/en
Institute for Security and International Studies (ISIS)	1994	Διεθνείς σχέσεις, δίκαιο, ανάπτυξη	Προσανατολίζεται σε θέματα πολιτικο-στρατιωτικής συνεργασίας και τον δημοκρατικό έλεγχο των ενόπλων δυνάμεων. Απασχολεί 5 άτομα. https://www.isis-bg.org/

²⁷ Τα στοιχεία του πίνακα ανακτήθηκαν από τις ιστοσελίδες των Think Tanks και από την ιστοσελίδα https://onthinktanks.org/open-think-tank-directory/?select-ottd_country%5B0%5D=bulgaria&hidden-s&hidden-current-page=1¤t-page=1. Αφορούν Think Tanks τα οποία εμφανίζονται ακόμη ενεργά.

Όνομασία	Έτος Ίδρυσης	Επιστημονικό Ενδιαφέρον	Παρατηρήσεις
Agency for Social Analyses	1994	Δημόσια πολιτική, εκπαίδευση, πολιτικές του φύλου, πολιτικές για τα παιδιά, κοινωνική πολιτική κ.ά.	Διεξάγει ποιοτικές και ποσοτικές επιστημονικές έρευνες για διάφορους φορείς. Παρακολουθεί τις τάσεις στη βουλγαρική κοινωνία. Απασχολεί 13 άτομα (στοιχεία 2019). http://www.asa-bg.org/
Institute for Regional & International Studies (IRIS)	1997	Κοινωνική πολιτική, εμπόριο, οικονομία	Αναπτύσσει πολιτικές που προωθούν τις δημοκρατικές αξίες σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Απασχολεί τρία άτομα ως προσωπικό. http://www.iris-bg.org/
Center for Economic Development (CED)	1997	Οικονομία, εμπόριο, δικαιοσύνη, κοινωνική πολιτική, ανάπτυξη ιδιωτικού τομέα	Αναπτύσσει επιλογές οικονομικής πολιτικής, υποστηρίζει την κατάλληλη εφαρμογή πολιτικών και προωθεί την ανταλλαγή ιδεών και πληροφοριών μεταξύ των ειδικών http://www.ced.bg/
Economic Policy Institute (EPI)	1997	Ανταγωνιστικότητα, περιβαλλοντική πολιτική, διακυβέρνηση, κοινωνική πολιτική κ.ά.	Δημοσιεύει εκθέσεις, οργανώνει σεμινάρια και προωθεί την καλή διακυβέρνηση. Απασχολεί οχτώ άτομα. https://epi-bg.org/index.php/en/

Παρ' όλα αυτά, ο Krastev (2002, σ. 276) υποστηρίζει ότι το γεγονός της υιοθέτησης του αμερικανικού μοντέλου λειτουργίας από τα βουλγαρικά Think Tanks δεν σήμαινε ότι εφαρμόστηκαν και οι ίδιες αρχές στη χάραξη της πολιτικής ή ότι έπαιξαν ίδιο ρόλο με αυτά των ΗΠΑ.

Η πρώτη «γενιά» των στελεχών που εκπαιδεύτηκαν στη Δύση και είχαν πρόσβαση σε χρηματοδότηση, δημιούργησαν δικά τους Think Tanks (Anguelova - Lavergne, 2012,

σ. 78). Σημαντικότερα από αυτά είναι το Institute for Market Economy (IME)²⁸ και το Center for Liberal Studies (CLS)²⁹. Αυτά κατάφεραν να οικοδομήσουν ένα προφίλ αξιοπιστίας και έχαιραν αποδοχής τόσο από τους πολιτικούς όσο και από τα ΜΜΕ με αποτέλεσμα έως και σήμερα να θεωρούνται από τα πιο επιδραστικά στη χώρα. Όλα αυτά τα νεοσύστατα ινστιτούτα προωθούσαν στη δημόσια συζήτηση φιλελεύθερες απόψεις για περισσότερο από μια δεκαετία. Ειδικά μετά την οικονομική κρίση του 1996-97, η πλειονότητα των μελετητών αναφέρουν ότι τα Think Tanks της πρώτης περιόδου έπαιξαν βασικό ρόλο στην προώθηση φιλελεύθερων πολιτικών οι οποίες σταθεροποίησαν τη βουλγαρική οικονομία.

Η φιλοδυτική και φιλελεύθερη κυβέρνηση της ΕΔΔ, η οποία σχηματίστηκε μετά τις πρόωρες εκλογές του Απριλίου του 1997, δημιούργησε ένα πολιτικό περιβάλλον το οποίο ευνόησε τη συμμετοχή των Think Tanks στη χάραξη της πολιτικής. Καταρχάς, κυβέρνηση και ινστιτούτα είχαν κοινή ατζέντα για την οικονομία και την εξωτερική πολιτική σε αντίθεση με την προγενέστερη γραφειοκρατία η οποία δεν έχαιρε της εμπιστοσύνης της κυβέρνησης. Επιπλέον, τα πολιτικά κόμματα δεν είχαν προλάβει ακόμη να δημιουργήσουν δικά τους ερευνητικά κέντρα ούτε είχαν στο δυναμικό τους ειδικούς σε θέματα οικονομίας ή εκδημοκρατισμού. Οπότε αναγκαστικά προσέφευγαν στα Think Tanks για παροχή συμβουλών και τεχνογνωσίας (Krastev, 2002, σ.288). Αδιαμφισβήτητα λοιπόν, η δεύτερη μεταπολιτευτική φάση της Βουλγαρίας (Απρίλιος 1997 - Ιούνιος 2005) είναι αυτή η οποία επηρεάστηκε περισσότερο από τα φιλελεύθερα Think Tanks. Στη σχετική βιβλιογραφία η εμπλοκή τους περιγράφεται ανάλογα με την οπτική του εκάστοτε μελετητή. Έτσι, για παράδειγμα ο Krastev (2002, σ. 285) θεωρεί ότι τα Think Tanks ανέσχεσαν τον λαϊκισμό της σοσιαλιστικής κυβέρνησης την περίοδο 1996-97 και

²⁸ Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην υιοθέτηση φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών από την κυβέρνηση του Ιβάν Κοστόφ (ΕΔΔ) το 1997, βλ. σχετικά στον Πίνακα 1.

²⁹ βλ. σχετικά στον Πίνακα 1

συνέβαλαν στον εκδημοκρατισμό της Βουλγαρίας. Σε αντιδιαστολή, η Dostena Anguelova - Lavergne (2012, σ. 78 - 79) υποστηρίζει ότι οι διαμαρτυρίες κατά της κυβέρνησης του ΒΣΚ υποκινήθηκαν και οργανώθηκαν από τα φιλελεύθερα Think Tanks με σκοπό την πτώση της σοσιαλιστικής κυβέρνησης και την υιοθέτηση των φιλελεύθερων πολιτικών από τη νέα δεξιά κυβέρνηση της ΕΔΔ.

Η επικράτηση της φιλελεύθερης ατζέντας στην πολιτική ζωή της Βουλγαρίας ήταν αποτέλεσμα μιας αμφίδρομης σχέσης μεταξύ της δεξιάς παράταξης της ΕΔΔ (και των συμπολιτευόμενων μικρότερων κομμάτων) και των φιλελευθέρων Think Tanks. Η ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων μεταξύ των κυβερνητικών στελεχών και του προσωπικού τους -κυρίως των διευθυντών³⁰- σε συνδυασμό με την πρόσβαση των Think Tanks στα νέα ΜΜΕ της χώρας, θεωρείται ότι ευνόησε περαιτέρω την επιρροή τους στη χάραξη πολιτικής (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 79, 81 · Krastev, 2000, σ. 149 & 2002, σ. 288-289). Αυτό εξηγεί εν μέρει και την απουσία Think Tanks με αριστερή ιδεολογία και ατζέντα μέχρι το 2001.

Η έλλειψη ενδιαφέροντος από τους παραδοσιακούς δωρητές της Δύσης για τη χρηματοδότη αριστερών Think Tanks και η επικράτηση της δεξιάς με την ΕΔΔ δεν άφηναν περιθώρια για την ανάπτυξή τους (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 79-80). Η Βουλγαρία όμως άρχισε να ταλανίζεται από σκάνδαλα διαφθοράς. Η ανάμειξη της κυβέρνησης στη διοίκηση των ΜΜΕ ερμηνεύθηκε ως προσπάθεια της κυβέρνησης να τα ελέγξει. Παράλληλα, είχε ανοίξει ο διάλογος για την ανάγκη αυτοοργάνωσης της κοινωνίας και την ενδυνάμωση της Κοινωνίας των Πολιτών. Την ίδια στιγμή είχαν αρχίσει οι πρώτες αντιδυτικές φωνές είτε λόγω της βίαιης οικονομικής προσαρμογής και της μεγάλης μετανάστευσης των νέων είτε σε θέματα εξωτερικής πολιτικής λόγω των διευκολύνσεων

³⁰ Για παράδειγμα, ο Ivan Krastev, ιδρυτής και διευθυντής του Think Tank CLS, ήταν μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής του Democracy Network Program ([Pdaby324.pdf \(usaid.gov\)](#) στη Βουλγαρία (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 83 · Kimball, 2002, σ. 253, 271).

της κυβέρνησης της ΕΛΔ στο ΝΑΤΟ για την επέμβαση στην τότε Ομόσπονδη Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (Baeva & Kalinova, 2011, σ.214-220). Συναφώς, η ελιτίστικη αντιμετώπιση της κοινωνίας από τα φιλελεύθερά Think Tanks και τη νέα πολιτική ελίτ οδηγούσε στην αύξηση του λαϊκισμού καθώς φαινόταν να μεγαλώνει το χάσμα ανάμεσα σε αυτούς που χαράσσουν την πολιτική και την κοινωνική βάση (Anguelova - Lavergne, 2007, σ. 56, 60).

Έτσι λοιπόν, στις αρχές της νέας χιλιετίας (2002) είχαν ωριμάσει οι συνθήκες για τη δημιουργία ενός Think Tank το οποίο θα εξέφραζε αριστερές ιδέες και θα είχε προτάσεις με κοινωνικό πρόσημο. Το ενδιαφέρον είναι ότι το νέο αυτό Think Tank δημιουργήθηκε μετά από πρόταση στελεχών φιλελευθέρων ινστιτούτων, όπως ο Krastev του CLS και χρηματοδότηση από το ίδρυμα του George Soros, Open Society³¹ αλλά και του ινστιτούτου Friedrich Ebert Stiftung (FES) του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος SPD. Το νέο Think Tank ονομάστηκε Institute for Social Integration (ISI) και ιδρύθηκε από ειδικούς οι οποίοι είχαν σχέσεις με το ΒΣΚ με σκοπό την ανάδειξη θεμάτων κοινωνικής ανισότητας και τοπικής αυτοδιοίκησης (Anguelova - Lavergne, 2007, σ. 55, 59 & 2012, σ. 79-80). Το γεγονός ότι μεσολάβησε περισσότερο από μια δεκαετία από τη μεταπολίτευση μέχρι τη δημιουργία του πρώτου σοσιαλδημοκρατικού Think Tank στη Βουλγαρία, επαληθεύει τη δυναμική των φιλελευθέρων πολιτικών που ασκήθηκαν από τους νέους δρώντες της πολιτικής.

Από το 2005 και έπειτα, δηλαδή κατά την τρίτη φάση της μεταπολιτευτικής περιόδου, η χρηματοδότηση από τη Δύση είχε πια σταματήσει. Η χώρα ήταν ήδη μέλος

³¹ Το ίδρυμα του George Soros, Open Society (<https://www.opensocietyfoundations.org/>) χρηματοδότησε και στήριξε τη δημιουργία Think Tanks τα οποία είχαν αντικείμενο τη δημόσια πολιτική σε πολλές πρώην σοσιαλιστικές με σκοπό να βοηθήσουν τις νέες τοπικές κυβερνήσεις στη μετάβαση στη δημοκρατία (Krastev, 2000, σ. 153). Ειδικά στη Βουλγαρία υπήρξε ιδιαίτερα δραστήριο λόγω και των προσωπικών σχέσεων Soros - Krastev.

του NATO (2004) και ετοιμαζόταν για την ένταξή της στην ΕΕ³². Ο ρόλος των Think Tanks είχε αλλάξει και περιοριστεί. Είχαν αποκτήσει θέση στην Κοινωνία των Πολιτών (Sandle, 2004, σ. 128), ισχυρή δικτύωση και πλέον επιχειρούσαν να εξάγουν τεχνογνωσία στα Δυτικά Βαλκάνια (Anguelova - Lavergne, 2012, σ. 90). Η επιρροή τους όμως στη χάραξη της πολιτικής άρχισε να φθίνει.

Η είσοδος της χώρας στην ΕΕ προκάλεσε τα ίδια προβλήματα στη λειτουργία τους όπως και στα Think Tanks των άλλων χωρών της ΕΕ (βλ. ενότητα 3.1). Ταυτόχρονα, ασκήθηκε κριτική σχετικά με την αξιοπιστία τους. Η αναγκαιότητα της ανεξαρτησίας των Think Tanks αναλύθηκε εκτενώς στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας. Στην περίπτωση της Βουλγαρίας όμως υπήρξαν γεγονότα που έπληξαν την ανεξαρτησία τους. Για παράδειγμα, η Anguelova - Lavergne (2012, σ. 81) αναφέρει ότι το Think Tank CLS και προσωπικά ο ιδρυτής του Ivan Krastev, σχετίζεται ευθέως με την εμφάνιση του κόμματος GERB το 2006. Παρά τις προγενέστερες πεποιθήσεις του για τον λαϊκισμό, ο Krastev άλλαξε τη ρητορική του και εκμεταλλευόμενος την πρόσβασή του στα νέα ΜΜΕ της χώρας συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία μιας νέας δεξιάς παράταξης στη χώρα με ηγέτη τον λαϊκιστή Μπορίσοφ.

Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις το προσωπικό τους ενεπλάκη στην πολιτική ζωή της χώρας είτε καταλαμβάνοντας κυβερνητικές θέσεις είτε ταυτίστηκε με κάποιο πολιτικό χώρο, χάνοντας έτσι την ανεξαρτησία τους και κατ' επέκταση την αξιοπιστία τους. Η Stone (2004, σ. 8) περιγράφει αυτό το φαινόμενο ως «περιστρεφόμενη πόρτα», όπου το προσωπικό των Think Tanks καταλαμβάνει πανεπιστημιακές, πολιτικές ή ακόμη και κυβερνητικές θέσεις. Δημιουργούνται έτσι σχέσεις εξάρτησης με την εκάστοτε εξουσία οι

³² Την 25 Απριλίου 2005 υπεγράφη στο Λουξεμβούργου η συνθήκη προσχώρησης της Βουλγαρίας στην ΕΕ και από την 1^η Ιανουαρίου 2007 έγινε μέλος (Baeva & Kalinova, 2011, σ.287).

οποίες όμως ούτως ή άλλως πρέπει σε κάποιο βαθμό να υπάρχουν ώστε να επιτυγχάνεται τελικά επιρροή στη χάραξη της πολιτικής (Stone, 2004, σ. 4).

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνιας³³ (2021), στη Βουλγαρία υπάρχουν 47 Think Tanks, αριθμός που δείχνει τη συνεχή αύξησή τους. Κατά την έρευνα για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας ωστόσο δεν κατέστη δυνατή η επαλήθευση αυτού του αριθμού (βλ. Πίνακες 1 & 2). Στην πλατφόρμα <https://onthinktanks.org/> υπάρχουν επαληθευμένα στοιχεία μόνο για 18 Think Tanks ενώ στο αντίστοιχο ευρετήριο του Πανεπιστημίου Harvard εμφανίζονται μόνο πέντε³⁴. Από τα παραπάνω τεκμαίρεται τόσο η δυσκολία στη μελέτη των Think Tanks ως οργανισμοί και δρώντες της δημόσιας πολιτικής, όσο και η δυσκολία υπολογισμού της πραγματικής τους επιρροής στη χάραξη πολιτικής στη Βουλγαρία.

Πίνακας 2

*Βουλγαρικά Think Tanks τα οποία ιδρύθηκαν μετά το 1998*³⁵

Όνομασία	Έτος Ίδρυσης	Επιστημονικό Ενδιαφέρον	Παρατηρήσεις
European Institute	1999	Δικαιοσύνη, διεθνείς σχέσεις, εκπαίδευση, διακυβέρνηση, ΜΜΕ	Προωθεί πολιτικές της ΕΕ, ασχολείται με ζητήματα υπεράσπισης και εκπαίδευσης της κοινωνίας. Απασχολεί επτά άτομα. https://www.europeaninstitute.bg/en/
Centre for Advance Studies (CAS)	2000	Εκπαίδευση	Προωθεί την ελευθερία της έρευνας, την ακαδημαϊκή αριστεία, την εκπαίδευση και την πνευματική δημιουργικότητα στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Απασχολεί οχτώ άτομα και αρκετούς συνεργάτες. https://cas.bg/en/

³³ Αναφέρονται μόνο αριθμητικά σε κατανομή ανά χώρα και όχι ονομαστικά (βλ. σ.46 στο: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=think_tanks).

³⁴ Πηγή: Harvard Kennedy School. John F. Kennedy School of Government: https://guides.library.harvard.edu/hks/think_tank_search/hks/think_tank_search/non_US#s-lg-box-wrapper-7436264

³⁵ Τα στοιχεία ανακτήθηκαν από την πλατφόρμα <https://onthinktanks.org/> και αναζήτηση στο διαδίκτυο και στις ιστοσελίδες των Think Tanks. Αριθμός Think Tanks αναφέρονταν ως ΜΚΟ και δεν συμπεριλήφθηκαν. Ομοίως, αριθμός Think Tanks δεν είχε ενεργές ιστοσελίδες, ώστε να επαληθευθούν τα στοιχεία.

Όνομασία	Έτος Ίδρυσης	Επιστημονικό Ενδιαφέρον	Παρατηρήσεις
Institute for Social Integration (ISI)	2002	Κοινωνική πολιτική, εκπαίδευση, ζητήματα ισότητας, κ.ά.	Προωθεί ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, οργανώνει προγράμματα εκπαίδευσης των πολιτών. Απασχολεί 6 άτομα προσωπικό. Συνεργάζεται ενεργά με το FES institute (βλ. σχετικά σελ. 45). https://www.isi-bg.org/?cid=3
Risk Monitor	2006	-	Δεν υπάρχει πρόσβαση
Institute of Modern Policy (IMP)	2009	Διακυβέρνηση, ανθρώπινα δικαιώματα, έλεγχος νομοθετικού έργου	https://www.modernpolitics.org/
Public Policy Institute	2012	Δημόσια πολιτική, ενεργειακή πολιτική, διεθνείς σχέσεις, διπλωματία	Οργανώνει προγράμματα εκπαίδευσης για ζητήματα δημόσιας πολιτικής και δημοσιεύει σχετικές μελέτες. Οργανώνει ημερίδες και συνέδρια. Απασχολεί 15 άτομα. https://ppif.eu/

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι ότι η αύξηση του συνολικού αριθμού τους δεν αντικατοπτρίζεται και σε αντίστοιχη πολιτική επιρροή. Όσα δείγματα πραγματικής επιρροής υπήρχαν προήλθαν από τα μεγάλα αρχικά Think Tanks όπως το CSD, το IME και το CLS. Αυτά λειτουργούν σε ένα διαφορετικό επίπεδο συγκριτικά με τα νέα μικρότερα ινστιτούτα. Μετρήσιμα ποσοτικά στοιχεία όπως ο προϋπολογισμός, ο αριθμός των εργαζομένων ή ο αριθμός των δημοσιεύσεων καταδεικνύουν και την ποιοτική διαφορά και το χάσμα ανάμεσα στα βουλγαρικά Think Tanks (βλ. Πίνακες 1 & 2). Η αύξηση του αριθμού τους τα τελευταία χρόνια μπορεί να εξηγηθεί σε κάποιο βαθμό από την πολυπλοκότητα των ζητημάτων τα οποία αντιμετωπίζουν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής (Sandle, 2004, σ. 128). Ποια ήταν όμως τα ζητήματα εκείνα που τα βουλγαρικά Think Tanks πραγματικά επηρέασαν τη δημόσια πολιτική της χώρας;

4.2 Η επιρροή τους στη δημόσια πολιτική

Στη σχετική βιβλιογραφία μπορεί κανείς να βρει έναν μικρό μόνο αριθμό περιπτώσεων όπου τα Think Tanks της Βουλγαρίας επηρέασαν τη χάραξη πολιτικής. Βέβαια, στο πλαίσιο της δημιουργίας κλίματος ή τοποθέτησης ενός ζητήματος στην ατζέντα, σαφώς τα Think Tanks διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο. Έχοντας την ικανότητα ορισμού ενός ζητήματος ή την πρόταση επίλυσής του στο δημόσιο διάλογο ασκούν ένα είδος επιρροής το οποίο αναφέρεται ως “*atmospheric influence*” (James, 2000, όπως αναφέρεται στο Stone, 2004, σ. 11). Επιπλέον όμως αυτής της γενικής διαπίστωσης, τα Think Tanks έπαιξαν ρόλο σε μια σειρά πολιτικών αποφάσεων σχετικών με τον τρόπο εκλογής Προέδρου, τη νομισματική πολιτική, τη φορολογία και τη διαφθορά.

Χρονολογικά, το πρώτο ζήτημα στο οποίο φαίνεται να υπάρχει εμπλοκή προσωπικού των Think Tanks αφορά στην παροχή συμβουλών αλλά και προετοιμασίας νομοσχεδίων σχετικά με την ιδιωτικοποίηση των κρατικών βιομηχανιών³⁶. Η οικονομική κρίση του 1996 οδήγησε τον πρωθυπουργό Ζαν Βίντενοφ³⁷ του ΒΣΚ σε αλλαγή πολιτικής αναφορικά με τις ζημιόγONES κρατικές επιχειρήσεις. Αποφασίστηκε η απαγόρευση πρόσθετης κρατικής χρηματοδότησης ώστε να μειωθεί το έλλειμμα του προϋπολογισμού και αλλαγή στον τρόπο ιδιωτικοποίησής τους, εφόσον η «μαζική ιδιωτικοποίηση»³⁸ που προωθούσε το ΒΣΚ είχε αποτύχει (Baeva & Kalinova, 2012, σ. 203-204). Σύμφωνα με τον Sandle (2004, σ. 135), η κυβέρνηση απευθύνθηκε στο CSD για την προετοιμασία του νομοσχεδίου σχετικά με τα ιδρύματα αλλά και την ανάπτυξη πολιτικής ιδιωτικοποιήσεων.

³⁶ Το 1990 ο Λουκάνοφ ανάθεσε σε Αμερικανούς και Βούλγαρους οικονομολόγους την επεξεργασία ενός σχεδίου για τον μετασχηματισμό της οικονομίας. Λόγω του κοινωνικού και πολιτικού κόστους όμως δεν υιοθετήθηκαν οι προτάσεις της λεγόμενης έκθεσης “Run-out” (Baeva & Kalinova, 2012, σ. 179).

³⁷ Ο Ζαν Βίντενοφ ήταν πρωθυπουργός της Βουλγαρίας από τις 25 Ιανουαρίου 1995 έως τις 12 Φεβρουαρίου 1997 όπου και παραιτήθηκε λόγω της πίεσης τόσο από την ΕΔΔ για περαιτέρω φιλελευθεροποίηση της οικονομίας όσο και από στελέχη του ΒΣΚ (Baeva & Kalinova, 2012, σ. 205, 272).

³⁸ Ως μαζική ιδιωτικοποίηση, αναφέρεται η πολιτική ιδιωτικοποιήσεων του ΒΣΚ η οποία έδινε τη δυνατότητα σε κάθε Βούλγαρο πολίτη να λάβει τμήμα των κρατικών επιχειρήσεων. Η πολιτική αυτή απέτυχε και προκάλεσε έλλειμμα μεγαλύτερο των 2 δισ. δολαρίων στη βουλγαρική οικονομία.

Το μεγαλύτερο τμήμα της σχετικής βιβλιογραφίας αναφορικά με την επιρροή των βουλγαρικών Think Tanks στη δημόσια ζωή της χώρας αναφέρεται στην εμπλοκή τους στον τρόπο εκλογής του Προέδρου της χώρας. Σύμφωνα με τον Krastev (2002, σ. 287), το CLS πρότεινε το 1996 στα τότε κόμματα της αντιπολίτευσης να υιοθετήσουν το αμερικανικό σύστημα των προκριματικών εκλογών για την επιλογή ενός κοινού υποψήφιου έναντι του ΒΣΚ. Η πρόταση έγινε αποδεκτή ύστερα από πίεση που άσκησε το CLS με μια σειρά δημοσιεύσεων, στήριξη της πρότασής του με συνεχή παρουσία των στελεχών του στα ΜΜΕ αλλά και λόγω των ανεπίσημων επαφών του με την ηγεσία της ΕΔΔ (Krastev, 2000, σ. 151). Οι προκριματικές εκλογές για την ανάδειξη υποψηφίου προέδρου της αντιπολίτευσης διεξήχθησαν την 1^η Ιουνίου 1996 και ανέδειξαν νικητή τον Ivan Stoyanov ο οποίος και εκλέχθηκε τελικά Πρόεδρος της Βουλγαρίας στις 3 Νοεμβρίου 1996 (Baeva & Kalinova, 2011, σ. 205, 285).

Η πατρότητα της ιδέας για την εφαρμογή προκριματικών προεδρικών εκλογών αμφισβητείται από την Anguelova - Lavergne, η οποία την αποδίδει στο αμερικανικό Think Tank International Republican Institute (IRI)³⁹ και ειδικότερα στους Scott Carpenter και Phil Tanis. Όπως υποστηρίζει, τον Σεπτέμβριο του 1995 το IRI είχε οργανώσει κάποιο σεμινάριο στο Panichishte της Βουλγαρίας με τη συμμετοχή μελών της αντιπολίτευσης. Εκεί οι Αμερικανοί ερευνητές διαβλέποντας τη διάσπαση μεταξύ των αντιπολιτευόμενων δυνάμεων πρότειναν τη στήριξη κοινού υποψήφιου στις προεδρικές εκλογές της χώρας, ο οποίος θα αναδεικνύονταν μέσα από τη διαδικασία των προκριματικών (Anguelova - Lavergne, 2012, σ.84-85).

Η επόμενη πρόκληση για τα βουλγαρικά Think Tanks αφορούσε την οικονομία της χώρας. Αναφερθήκαμε εκτενώς στην προηγούμενη ενότητα για την αποτυχία της

³⁹ <https://www.iri.org/>

οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης του ΒΣΚ την περίοδο 1994-97. Η ύφεση της οικονομίας, ο μεγάλος πληθωρισμός και η συνεχής υποτίμηση του νομίσματος, προκάλεσαν πίεση στη σοσιαλιστική κυβέρνηση. Εσωτερικά, υπήρχε κοινωνική πίεση για λήψη μέτρων κυρίως από οπαδούς και στελέχη της αντιπολίτευσης. Εξωτερικά, διεθνείς οργανισμοί, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, πίεζαν για τη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας. Η νίκη της ΕΔΔ στις πρόωρες εκλογές του 1997 προκάλεσε αλλαγή πολιτικής. Η αλλαγή παραδείγματος στο μείγμα πολιτικής είχε ως αποτέλεσμα την εμπλοκή των Think Tanks και ειδικότερα του CSD και του ΙΜΕ, στη δημόσια πολιτική προωθώντας φιλελεύθερα μέτρα (Kimball, 2002, σ. 263 ·Krastev, 2002, σ. 285).

Τον Ιούλιο του 1997, η κυβέρνηση της ΕΔΔ με πρωθυπουργό τον Ιβάν Κόστοφ έκανε δεκτή την πρόταση του ΔΝΤ και εισήγαγε το νομισματικό συμβούλιο (currency board) κλειδώνοντας την ισοτιμία του βουλγαρικού λεβ με το γερμανικό μάρκο (Dimitrov, 2001, σ. 86). Η δημιουργία του νομισματικού συμβουλίου και η σταθεροποίηση της βουλγαρικής οικονομίας πιστώνεται από πολλούς ερευνητές σε Think Tanks όπως το CSD (Sandle, 2004, σ.135). Άλλοι εκφράζουν διαφορετική άποψη. Για παράδειγμα, ο Krastev υποστηρίζει ότι παρά τον σχετικά μεγάλο αριθμό των Think Tanks, κανείς από του ειδικούς στη Βουλγαρία δεν ήξερε τι ακριβώς σημαίνει το νομισματικό συμβούλιο και ποια η χρησιμότητά του. Οπότε, η ουσιαστική συμβολή των Think Tank ήταν η εκπαίδευση της ελίτ, των ΜΜΕ και του κοινού μέσα από μια καμπάνια υποστήριξης της ιδέας του νομισματικού συμβουλίου (Krastev, 2000, σ. 154-155).

Οι παραπάνω περιπτώσεις είναι αυτές που αναφέρονται στη σχετική βιβλιογραφία ως χαρακτηριστικές για την επιρροή των Think Tanks στη βουλγαρική δημόσια πολιτική. Το μεγαλύτερο μέρος της επιρροής τους προήλθε μέσω ανεπίσημων σχέσεων του προσωπικού τους ως συμβούλων των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής. Το 1997, η τότε κυβέρνηση αποφάσισε πως θα στηρίζει μόνο τα νομοσχέδια που έχουν συνταχθεί από την

ίδια θα χαίρουν της στήριξής της (Krastev, 2000, σ. 152). Αυτό μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει από την αυτοπεποίθηση που είχε αποκτήσει η νέα πολιτική ελίτ αλλά και από την ένταξη ειδικών επιστημόνων στο δυναμικό των κομμάτων. Οι τελευταίοι ήταν σε θέση πια να παρέχουν συμβουλές ή και να χαράσσουν οι ίδιοι πολιτικές στο πλαίσιο των κομματικών και κυβερνητικών προγραμμάτων.

Επιπλέον, η άνοδος του λαϊκισμού περιόρισε, σύμφωνα με τον Krastev (2002, σ. 290), την πολιτική επιρροή των Think Tanks μετατρέποντάς τα κυρίως σε Advocacy Think Tanks (βλ. ενότητα 3). Το παραπάνω, σε συνδυασμό με την αυξητική τάση του αριθμού τους καθώς και το ολοένα και μεγαλύτερο φάσμα ζητημάτων τα οποία απασχολούσαν τη βουλγαρική πολιτική ζωή, οδήγησε σε εξειδίκευση των μελετών και των προτάσεών τους αλλά και σε περιορισμό της επιρροής τους. Πρακτικά, μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ η όποια επιρροή στη δημόσια πολιτική υπήρξε από τα Think Tanks αφορούσε κυρίως σε θέματα αντιμετώπισης της διαφθοράς και φορολογικές μεταρρυθμίσεις.

Για παράδειγμα, το 2006 το CSD εκπόνησε μελέτες και υπέβαλε προτάσεις για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στη χώρα⁴⁰. Οι προτάσεις αυτές αν και αρχικά είχαν απορριφθεί από την κυβέρνηση, τελικά τον Ιανουάριο του 2006 συμπεριελήφθησαν στην έκθεση “*National Strategy for Good Governance, Prevention and Counteraction of Corruption 2006-2008*”.

Ομοίως, από έρευνα στις δημοσιεύσεις των βουλγαρικών Think Tanks φαίνεται πως το CSD το 2017, μία δεκαετία μετά την υιοθέτηση των προτάσεών του για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, επανήλθε με ένα policy paper⁴¹ για το ξέπλυμα «μαύρου»

⁴⁰ Δεν αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία. Βρέθηκε κατόπιν έρευνας του συγγραφέα στην ιστοσελίδα του CSD. Πηγή: CSD. Development of the Second National Anti-Corruption Strategy for Bulgaria. Sofia: CSD, 2006. [Ανακτήθηκε 20/5/23 από: <https://csd.bg/publications/publication/csd-brief-no-7-development-of-the-second-national-anti-corruption-strategy-for-bulgaria/>]

⁴¹ Δεν αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία. Βρέθηκε κατόπιν έρευνας του συγγραφέα στην ιστοσελίδα του CSD. Πηγή: CSD. Money Laundering in Bulgaria: State of Affairs and Policy Implications. Sofia: CSD, 2017

χρήματος και την ανάγκη διαφάνειας στη χώρα, σύμφωνα με την οδηγία της ΕΕ. Η υιοθέτηση των προτάσεών του στο πλαίσιο ενός policy paper, μπορεί να θεωρηθεί ως επιρροή στη δημόσια πολιτική αλλά ουσιαστικά αφορά τη συμμόρφωση του εθνικού νομικού πλαισίου της Βουλγαρίας με την οδηγία της ΕΕ.

Τέλος, ως επιρροή της δημόσιας πολιτικής από τα Think Tanks μπορεί να θεωρηθεί η υιοθέτηση προτάσεων σχετικών με τη φορολογία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόταση του ΙΜΕ για την υιοθέτηση επιβολής “flat tax” το 2007. Αλλά ακόμη και σε αυτή την περίπτωση το ίδιο το ινστιτούτο αναφέρει ότι δεν διεκδικεί την πατρότητα της ιδέας⁴² αλλά προκρίνει την άμεση συμμετοχή των ερευνητών του στη διαδικασία της προετοιμασίας.

Οι παραπάνω περιπτώσεις εμπλοκής των Think Tanks στη δημόσια πολιτική της Βουλγαρίας επαληθεύουν τη θέση της Stone (2007, σ.273-274) περί ανάγκης δικτύωσής τους αλλά και της παρομοίωσής τους σαν «recycling bins». Η δικτύωση των βουλγαρικών Think Tanks με τα αντίστοιχα δυτικά έφερε στο προσκήνιο την ιδέα των προκριματικών προεδρικών εκλογών η οποία υιοθετήθηκε με την ανάλογη προώθησή της. Ομοίως, η υιοθέτηση και η προώθηση φιλελεύθερων πολιτικών και οικονομικών εργαλείων του ΔΝΤ, εν προκειμένω το νομισματικό συμβούλιο, καταδεικνύει την αμοιβαία σχέση τους με αυτούς τους οργανισμούς (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΟΟΣΑ κ.λπ.). Σκοπός των Think Tanks είναι η επιρροή στη χάραξη πολιτικής, ενώ των διεθνών οργανισμών η χρήση τους ως «γέφυρες» για την προώθηση των πολιτικών τους στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής των χωρών (Stone, 2007, σ. 265-267). Ταυτόχρονα, επιβεβαιώνεται η διαπίστωσή της Stone πως τα Think Tanks δεν «γεννούν» νέες ιδέες. Προτείνουν λύσεις οι οποίες

[Ανακτήθηκε 20/5/23 από: <https://csd.bg/publications/publication/policy-brief-no-69-money-laundering-in-bulgaria-state-of-affairs-and-policy-implications/>]

⁴² Πηγή: <https://ime.bg/en/analyses/flat-tax-in-bulgaria/>

προσαρμόζονται και προωθούνται με σκοπό την επιρροή στο πλαίσιο του μοντέλου λήψης αποφάσεων του «κάδου απορριμμάτων»⁴³ (Stone, 2007, σ. 272-274).

Σήμερα, τα Think Tanks στη Βουλγαρία δεν έχουν την ίδια επιρροή στη δημόσια πολιτική. Η χώρα είχε σχετική κυβερνητική σταθερότητα για περίπου δέκα χρόνια. Η κυβερνήσεις του Μπορίσοφ είχαν σαφή δυτικό προσανατολισμό παρά τις παραδοσιακά καλές σχέσεις της χώρας με τη Ρωσία. Η νομοθετική διαδικασία αφορούσε υιοθέτηση οδηγιών της ΕΕ για την εναρμόνιση του εθνικού νομικού πλαισίου με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό. Η ενασχόλησή τους αφορά σε μελέτες γενικού ενδιαφέροντος σχετικά με το περιβάλλον και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από τις δημοσιεύσεις τους διαπιστώνεται ότι ακόμη υφίσταται το πρόβλημα της διαφθοράς στη χώρα κάτι που επιβεβαιώνεται και από τις εκθέσεις της ΕΕ⁴⁴.

Παράλληλα, ακολουθώντας την επικαιρότητα και παρά την εσωτερική πολιτική αστάθεια των δύο τελευταίων ετών (2021-2023), αν ανατρέξει κανείς στις ιστοσελίδες των βουλγαρικών Think Tanks θα διαπιστώσει ότι οι δημοσιεύσεις^{45 46 47} τους το τελευταίο χρονικό διάστημα αναφέρονται σε διεθνή θέματα, όπως ο Ρωσο-ουκρανικός πόλεμος, η ενεργειακή κρίση, το μεταναστευτικό πρόβλημα ή η υγειονομική κρίση. Ζητήματα δηλαδή, τα οποία δεν επηρεάζουν άμεσα τη δημόσια πολιτική της χώρας. Τέλος, τα μικρότερης δυναμικής Think Tanks ασχολούνται με ζητήματα «υπεράσπισης» που απασχολούν την ευρύτερη Κοινωνία των Πολιτών σε τοπικό επίπεδο. Δηλαδή, ζητήματα ισότητας, κοινωνικής πολιτικής, ένταξης και δικαιοσύνης. Τα συγκεκριμένα ινστιτούτα δεν φαίνεται να επιδιώκουν την απευθείας επιρροή στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, αλλά

⁴³ Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής επιλέγουν τυχαία τον τρόπο δράσης από μια πληθώρα λύσεων οι οποίες προτάθηκαν από έναν μεγάλο αριθμό δρώντων, μέσα από μια χαλαρή διαδικασία (Λαδη & Νταλάκου, 2016, σ. 155-156).

⁴⁴ Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_16_50/default/table?lang=en [Πρόσβαση την 19/5/23].

⁴⁵ CSD: <https://csd.bg/publications/>

⁴⁶ CLS: <https://cls-sofia.org/publications>

⁴⁷ ISI: <https://www.isi-bg.org/?cid=30>

εντάσσονται σε ένα παγκόσμιο «κίνημα» ενημέρωσης, αφύπνισης ή ακόμη και εκπαίδευσης του κοινού στα παραπάνω ζητήματα. Συνεργάζονται συχνά με ΜΚΟ και άλλους διεθνείς οργανισμούς με σκοπό την προώθηση των ιδεών τους (Stone, 2001, σ.346-350).

5. Συζήτηση (Discussion)

Ο Bruce Jennings (1987, όπως αναφέρεται στο Miyakawa, 2002, σ. 390) υποστηρίζει πως από τον Machiavelli μέχρι τον Rousseau οι θεωρητικοί της πολιτικής προσπαθούσαν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ γνώσης και πολιτικής δράσης. Η γεφύρωση αυτού του χάσματος μπορεί να επιτευχθεί από τους πολιτικούς συμβούλους. Στόχος ήταν αρχικά να εντοπίσουν τα σύγχρονα προβλήματα και να κατανοήσουν το νόημά τους. Δεύτερον, να βοηθήσουν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στην επινόηση μιας σειράς πιθανών λύσεων για τη λύση του προβλήματος. Τέλος, να οδηγήσουν τους υπεύθυνους στη λήψη μιας ορθολογικής απόφασης για το καλό του συνόλου και των ίδιων.

Τα παραπάνω αποτελούν μια συνοπτική περιγραφή της λειτουργίας των σύγχρονων Think Tanks. Στην παρούσα εργασία αναφερθήκαμε εκτενώς στο φάσμα των δραστηριοτήτων τους, στις σημαντικές διαφορές που υπάρχουν ανάλογα με τη χώρα που δραστηριοποιούνται αλλά και στους παράγοντες που επηρεάζουν ευμενώς ή δυσμενώς τη δράση τους. Τα Think Tanks ως φορείς «εξωτερικής» προώθησης ζητημάτων στην ατζέντα των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής λειτουργούν αποδοτικότερα σε χώρες με φιλελεύθερα κοινοβουλευτικά συστήματα. Η Stone (2004, σ. 9) εξειδικεύει ακόμη περισσότερο την παραπάνω διαπίστωση και αναφέρει ότι είναι πιο διαδεδομένα στις βιομηχανικά και οικονομικά αναπτυγμένες χώρες. Επιπλέον, η ίδια (2007, σ. 269) αναφέρει ότι η διαδικασία των Think Tanks αφορούν κυρίως το μορφωμένο και οικονομικά αναπτυγμένο τμήμα της κοινωνίας. Αυτή η ελιτίστικη θεώρηση των Think Tanks ίσως επηρεάζει τελικά και την επιρροή τους στη δημόσια πολιτική.

Ειδικά στις χώρες της ΕΕ όπου σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, τα πολιτικά κόμματα έχουν ισχυρά ερείσματα στον κοινωνικό ιστό των χωρών τους, τα Think Tanks ως φορείς προώθησης πολιτικών διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο. Αυτό συμβαίνει πλέον και στις πρώην κομμουνιστικές χώρες. Περισσότερο από 30 χρόνια μετά τη μεταπολίτευση τα

Think Tanks δεν είναι πια φορείς εκδημοκρατισμού, όπως αυτοπαρουσιάζονται. Η αλλαγή παραδείγματος πολιτικής στις χώρες αυτές υπήρξε σημαντική για τη δημιουργία τους. Η Δύση και ειδικά η ΗΠΑ και στη συνέχεια η ΕΕ μέσω ενός πλαισίου δικτύωσης, βοήθησε στη δημιουργία των Think Tanks ώστε να μεταδοθεί και να εμπεδωθεί στις τοπικές κοινωνίες το δυτικό μοντέλο της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Η δημόσια πολιτική ως διαδικασία είναι πολύπλοκη και οι δρώντες που επιχειρούν να επηρεάσουν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής πολλοί. Επιχειρηματίες της πολιτικής, ΜΜΕ και ομάδες συμφερόντων έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση συγκριτικά με την πλειονότητα των Think Tanks. Ειδικά στις χώρες της ΕΕ, το ισχυρό κομματικό σύστημα διαθέτει εσωτερικά ινστιτούτα πολιτικής ή εξειδικευμένους επιστήμονες ως κομματικά στελέχη. Παράλληλα, η χάραξη πολιτικής γίνεται για το σύνολο σχεδόν των ζητημάτων από την ΕΕ, καθιστώντας έτσι τα Think Tanks χωρίς ουσιαστικό ρόλο.

Επιπρόσθετα, αν λάβει κανείς υπόψη τις θεωρίες μεταβολής της δημόσιας πολιτικής⁴⁸ θα διαπιστώσει ότι στις ευρωπαϊκές χώρες η αλλαγή παραδείγματος πολιτικής συμβαίνει ολοένα και δυσκολότερα. Ως εκ τούτου, το μοντέλο αλλαγής της δημόσιας πολιτικής με τη μεταφορά πολιτικών, το οποίο εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1990 στη Βουλγαρία με φορείς αλλαγής τα Think Tanks, είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στη σύγχρονη εποχή. Υπάρχουν πλέον άλλα δίκτυα διάχυσης των πληροφοριών, όπως για παράδειγμα ημερίδες πανεπιστημίων, συνέδρια, ΜΚΟ, ΜΜΕ και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ).

Ομοίως, στα άλλα μοντέλα αλλαγής δημόσιας πολιτικής τα Think Tanks δεν έχουν την ισχύ να επηρεάσουν τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Είτε στο πλαίσιο της θεσμικής αλλαγής, όπου συναντάμε τις «κρίσιμες διασταυρώσεις» ή τη «διακοπτόμενη ισορροπία» (π.χ. η πανδημία της COVID-19), είτε στο πλαίσιο αλλαγής της πεποίθησης

⁴⁸ Βλ. σχετικά στο Λαδή & Νταλάκου, 2016, σ. 213-218.

των δρώντων της δημόσιας πολιτικής λόγω σημαντικών αλλαγών (π.χ. ο Ρωσο-ουκρανικός πόλεμος), τα κράτη-μέλη της ΕΕ λειτουργούν και χαράσσουν πολιτική συλλογικά.

Στη χώρα μελέτης περίπτωσης, τη Βουλγαρία, τα Think Tanks ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένα σε ό,τι αφορά την οργάνωσή τους και τον μεγάλο αριθμό τους συγκριτικά με τον πληθυσμό και τις οικονομικές δυνατότητες της χώρας. Ως προς την επιτυχία τους δραστηριότητα για τον εκδημοκρατισμό σύμφωνα με το δυτικό παράδειγμα και την επιρροή τους στη διαδικασία χάραξης πολιτικής, ακόμη και οι ίδιοι οι ιδρυτές τους έχουν επιφυλάξεις. Για παράδειγμα, ο Ivan Krastev (2000, σ. 148-149), η πιο εμβληματική προσωπικότητα των βουλγαρικών Think Tanks, αναφέρει πως δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο. Και προσθέτει πως η όποια επιρροή τους είναι κατασκευάσμα των ίδιων των Think Tanks και πρέπει να θεωρηθεί ως στρατηγική των φιλελευθέρων πολιτικών κατά τη δεύτερη φάση της μετάβασης (Krastev, 2002, σ. 276 · Sandle, 2004, σ. 137).

Η Βουλγαρία κατάφερε να είναι μέλος στους δύο ισχυρότερους οργανισμούς της Δύσης, στο NATO και την ΕΕ. Αυτό επιτεύχθηκε, όχι λόγω της επιρροής των Think Tanks, αλλά λόγω της στρατηγικής επιλογής όλων των κυβερνήσεων ανεξαρτήτως πολιτικού πρόσημου. Αντίθετα, σε τομείς που είδαμε ότι τα Think Tanks της χώρας επιχείρησαν να επηρεάσουν τη χάραξη πολιτικής, όπως η διαφθορά, η οικονομία ή ασφάλεια, η χώρα είναι στις τελευταίες θέσεις των διεθνών κατατάξεων μέχρι σήμερα. Δεν έχει γίνει ακόμη μέλος της Schengen, έχει από τους χαμηλότερους μισθούς στην ΕΕ και δεν προβλέπεται σύντομα η ένταξή της στη ζώνη του ευρώ, ενώ η διαφθορά αποτελεί διαχρονικό πρόβλημα. Αυτό σαφώς και δεν αποτελεί απόδειξη αποτυχίας των Think Tanks. Είναι δείγμα ωστόσο, αποφασιστικότητας της πολιτικής ελίτ για την επίτευξη των στόχων που έθεσε κατά τη χάραξη πολιτικής αλλά και της κοινωνίας που στήριξε την επίτευξή τους, καθώς φαίνεται ότι τα Think Tanks είναι τελικά απλώς φορείς ιδεών και προτάσεων. Γέφυρες γνώσης για

εφαρμογή στην πολιτική, η οποία όμως εξαρτάται κυρίως από την πολιτική βούληση, την κοινωνία και άλλους δρώντες της δημόσιας πολιτικής.

6. Συμπεράσματα

Στην ακαδημαϊκή τάξη, το προπτυχιακό επίπεδο και η πτυχιακή εργασία δεν ενδείκνυται για την εξαγωγή νέων προτάσεων και συμπερασμάτων αλλά για τη μεταφορά γνώσης που αποκτήθηκε μέσα από τη μελέτη βιβλιογραφίας, επιστημονικών άρθρων και επιστημονικών δεδομένων. Πόσο μάλλον για ένα ζήτημα για το οποίο ακόμη και οι ειδικοί επιστήμονες δεν έχουν ακόμη συμφωνήσει σε έναν καθολικά αποδεκτό ορισμό του αντικείμενου μελέτης: Τα Think Tanks. Επιπλέον, οι βασικές ακαδημαϊκές πηγές στις οποίες είχαμε πρόσβαση περιγράφουν το αντικείμενο της μελέτης με σημαντική χρονολογική απόσταση από τη σύγχρονη εποχή.

Οπότε θεωρούμε πιο δόκιμο αντί συμπεράσματος και αναστοχαζόμενοι τα δεδομένα της εργασίας, να εξετάσουμε αν καταφέραμε να απαντήσουμε στο ερευνητικό μας ερώτημα. Τα Think Tanks εμφανίστηκαν στη Βουλγαρία σχεδόν ταυτόχρονα με την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η επιρροή τους, όπως τεκμαίρεται από τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία, ήταν σχετικά περιορισμένη συγκριτικά με τον αριθμό τους και αφορούσε τελικά μόνο την εμπέδωση του δυτικού μοντέλου οικονομίας της αγοράς και της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Οι κοινοβουλευτικές διαδικασίες υιοθετήθηκαν και εμπεδώθηκαν από τη βουλγαρική κοινωνία και το πολιτικό της σύστημα χωρίς την επιρροή των Think Tanks. Όπως παρουσιάσαμε παραπάνω, όταν τα Think Tanks άρχισαν να είναι επιδραστικά, περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1990, είχαν ήδη ολοκληρωθεί αρκετές εκλογικές αναμετρήσεις και εναλλαγές κομμάτων στην εξουσία.

Ταυτόχρονα είδαμε πως οι στρατηγικές επιλογές της χώρας για ένταξη στο NATO και την ΕΕ επιτεύχθηκαν χωρίς να απαιτείται η επιρροή των Think Tanks στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Ήταν αποτέλεσμα ειλημμένων αποφάσεων και προσήλωσης των πολιτικών δυνάμεων και της κοινωνίας για την επίτευξη αυτών των

στόχων ως προς την καλύτερη και ασφαλέστερη προσαρμογή στο κυρίαρχο δυτικό σύστημα διακυβέρνησης των διεθνών σχέσεων.

Ως εκ τούτου, η επιρροή των Think Tanks στη δημόσια πολιτική της Βουλγαρίας δεν αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική. Σαφώς, το ζήτημα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και μελέτης καθώς δεν βρέθηκαν επίκαιρες ακαδημαϊκές πηγές οι οποίες θα έκριναν το ζήτημα εποπτικά με τη γνώση της σύγχρονης πραγματικότητας στη χώρα. Εμείς, ως ερέθισμα για την περαιτέρω έρευνα του ζητήματος θα θέταμε το εξής ερώτημα:

Πόσο διαφορετική θα ήταν η εξέλιξη της Βουλγαρίας μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, αν δεν υπήρχαν τα Think Tanks;

Βιβλιογραφία

- Abelson D. E. (2002). *Do think tanks matter? Assessing the impact of public policy institutes*. Quebec. McGill-Queen's University Press.
- Abelson D.E., & Lindquist E.A. (2002). Think tanks in North America. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks & civil societies. Catalysts for ideas and action*. (pp. 37-66). New Brunswick. Transaction Publishers.
- Anguelova - Lavergne D. (2007). Contre la derive populiste, des think tanks de gauche? *La Vie des Idées*. Mai/Juin 2007. (pp. 51-60). [Ανακτήθηκε την 10/12/22 από: <https://laviedesidees.fr/Contre-la-derive-populiste-des.html>]
- Anguelova - Lavergne D. (2012). Think tanks: Actors in the transition to global politics; a Bulgarian case study. In B. Petric (Ed.). *Democracy at large. NGO's, political foundations, think tanks and international organizations*. The Sciences Po Series in International Relations and Political Economy. (pp.75-95). New York. Palgrave Macmillan https://doi.org/10.1057/9781137032768_4
- Baeva I., & Kalinova E. (2011). *Σύγχρονη Βουλγαρία. Από το ανατολικό μπλοκ στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. (μτφρ. Γ. Χρηστίδης). Θεσσαλονίκη. Επίκεντρο.
- Boswell C. (2009). *The political uses of expert knowledge*. Cambridge. Cambridge University Press
- Day A.J. (2002). Think tanks in Western Europe. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks & civil societies. Catalysts for ideas and action*. (pp. 103-138). New Brunswick. Transaction Publishers.
- Dimitrov V. (2001). *Bulgaria the uneven transition*. London. Routledge.
- Dror Y. (2006). Training for Policy Makers. In R. E. Goodin, M. Moran, & M. Rein (Eds.). *The Oxford handbook of public policy*. (pp.80-108). Oxford. Oxford University Press

- Foucault M. (1972). *The archeology of knowledge and the discourse of language*. New York. Pantheon Books
- Goodin E. R., Moran M., & Rein M., (2006). The public and its policies. In R. E. Goodin, M. Moran, & M. Rein (Eds.). *The Oxford handbook of public policy*. (pp. 3-35). Oxford. Oxford University Press
- Hague R., Harrop M., & McCormick J. (2020). *Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση*. (επιμ. Γ. Παγουλάτος & Ι. Παπαγεωργίου, μτφ. Γ. Χρηστίδης). Αθήνα. Κριτική.
- Heywood A. (2006). *Εισαγωγή στην πολιτική*. (μτφ. Γ. Καράμπελας). Αθήνα. Πόλις.
- Jennings B. (1987). Policy analysis: Science, advocacy, or counsel? In T. Miyakawa (2002) (Ed.) *The science of Public Policy. Essential readings in Policy Science*. Vol. I (pp. 388 - 401). London. Routledge.
- Κατσόβσκα - Μαλιγκούδη Γ. (2012). *Ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης (1917-1991)*. Αθήνα. Gutenberg
- Kelstrup J.D. (2016). *The politics of think tanks in Europe*. New York. Routledge
<https://doi.org/10.4324/9781315688602>
- Κεντρωτής Κ. (1993). Η Βουλγαρία στη μετα-κομμουνιστική περίοδο. Τρία χρόνια πειραματισμού υπό καθεστώς κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας (1990-1993). *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, 1(5), pp.113-128 [ανακτήθηκε από:
<https://ojs.lib.uom.gr/index.php/ValkanikaSymmeikta/article/view/484>]
- Κεντρωτής Κ. (2013). Βουλγαρία: Πραγματικότητα και αναζητήσεις στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Στο Ι. Αρμακόλας & Θ. Ντόκος (επιμ.) *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και προοπτικές στον 21^ο αιώνα*. (2^η εκδ.). (σσ. 143-165). Αθήνα. Σιδέρης
- Kimball J.D. (2002). From Dependency to the market: The uncertain future for think tanks in Central and Eastern Europe. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks*

- & civil societies. *Catalysts for ideas and action*. (pp. 251-272). New Brunswick. Transaction Publishers.
- Krastev I. (2000). Post-Communist Think Tanks: Making and faking influence. In D. Stone (Ed.). *Banking on knowledge: The genesis of the global development network*. London & New York. Routledge.
- Krastev I. (2002). The liberal estate: Reflections on the politics of think tanks in Central and Eastern Europe. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks & civil societies. Catalysts for ideas and action*. (pp. 273-291). New Brunswick Transaction Publishers.
- Λαδής Σ. & Νταλάκου Β. (2016). *Ανάλυση δημόσιας πολιτικής*. Αθήνα. Παπαζήση
- Μακρυδημήτρης Α. (1999). *Διοίκηση και κοινωνία: Η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα*. Αθήνα. Θεμέλιο
- McGann J.G. & Weaver K. (2002). Think tanks and civil societies in a time of change. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks & civil societies. Catalysts for ideas and action*. (pp. 1-35). New Brunswick. Transaction Publishers.
- McGann J.G. & Johnson E.C. (2005). *Comparative think tanks, politics and public policy*. Edward Elgar. Northampton
- Rich A. (2004). *Think tanks, public policy, and the politics of expertise*. New York. Cambridge University Press.
- Ullrich H. (2004). European Union think tanks: generating ideas, analysis and debate. In A. Denham & D. Stone (Eds.), *Think tanks traditions. Policy research and the politics of ideas* (pp. 51-68). Manchester. Manchester University Press.
- Sandle M. (2004). Think tanks, post communism and democracy in Russia and Central and Eastern Europe. In A. Denham & D. Stone (Eds.), *Think tanks traditions. Policy*

- research and the politics of ideas* (pp. 121-137). Manchester. Manchester University Press.
- Stone D. (2001). Think tanks, global lesson - drawing and networking social policy ideas. *Global social policy* I (3). 338-360 <https://doi.org/10.1177/146801810100100304>
- Stone D. (2004). Introduction: Think tanks, policy advice and governance. In A. Denham & D. Stone (Eds.), *Think tanks traditions. Policy research and the politics of ideas* (pp. 1-16). Manchester. Manchester University Press
- Stone D. (2007). Recycling bins, garbage cans or think tanks? Three myths regarding policy analysis institutes. *Public administration* 85(2). 259-278.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2007.00649.x>
- Struyk R. J. (2002). Think Tanks in the Former Soviet Union. In J. McGann & K. Weaver (Eds.). *Think tanks & civil societies. Catalysts for ideas and action.* (pp. 293-317). New Brunswick. Transaction Publishers.
- Thunert M. (2004). Think tanks in Germany. In A. Denham & D. Stone (Eds.), *Think tanks traditions. Policy research and the politics of ideas* (pp. 71-88). Manchester. Manchester University Press
- Weber M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology.* Vol. II. In G. Roth & C. Wittich (Eds.). Berkley University of California press.
- Χρηστίδης Γ. (2003). *Τα κομμουνιστικά Βαλκάνια.* Θεσσαλονίκη. Βάνιας